

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Markéta Šindelková

Komentovaný překlad: Franz Kafka a Praha

Commented Translation: Franz Kafka and Prague

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Špírk, Ph.D.

Poděkování

Dovoluji si poděkovat všem, kteří mi s tvorbou bakalářské práce pomohli, a především PhDr. Jaroslavu Špírkovi, Ph.D. za jeho odborné vedení.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechnu použitou literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného titulu.

V Praze dne

Markéta Šindelková

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce obsahuje překlad vybraných částí knihy *Franz Kafka und Prag* od rakouského autora Haralda Salfellnera a odborný komentář k tomuto překladu. Práce se skládá ze tří základních částí: textu překladu, komentáře k překladu a přiloženého výchozího textu. Překlad je co nejvíce přizpůsoben českému čtenáři, kterému se snaží zpříjemnit a usnadnit čtení o Praze Franze Kafky. Následný komentář obsahuje překladatelskou analýzu podle Christiane Nordové. Dále se věnuje konkrétním překladatelským problémům a navrhuje jejich řešení. Na závěr analyzuje a kategorizuje překladatelské posuny a podává vysvětlení, proč k těmto posunům v překladatelském procesu došlo.

Klíčová slova

Franz Kafka, Praha, analýza překladu, překladatelské problémy, překladatelské posuny.

This bachelor thesis consists of a translation of certain parts of the book *Franz Kafka and Prague* by Austrian author Harald Salfellner and an expert commentary on this translation. The thesis is comprised of three fundamental parts: the translation, the commentary and the attached source text. The translation tries to tailor itself to the reader as much as possible and hopes to make reading about Franz Kafka's Prague pleasant and easy. The following commentary includes the textual analysis suggested by Christiane Nord. Then, it deals with specific problems of the translation and suggests their solutions. Finally, it describes and categorizes the translation shifts and provides an explanation as to why these occurred in the translation process.

Key words

Franz Kafka, Prague, translation analysis, problems of translation, translation shifts.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. TEXT PŘEKLADU	2
3. ANALÝZA PŘEDLOHY	22
3.1 VNĚTEXTOVÉ FAKTORY	22
3.1.1 Vysílatel	23
3.1.2 Intence a očekávaný příjemce	23
3.1.3 Médium, pragmatika místa a času	25
3.1.4 Motivace autora a funkce textu	25
3.2 VNITROTEXTOVÉ FAKTORY	26
3.2.1 Téma, obsah a presupozice textu.....	27
3.2.2 Výstavba a členění textu, volba překladových pasáží.....	28
3.2.3 Koheze a koherence.....	29
3.2.4 Gramatika: morfologie a syntax	30
3.2.5 Lexikum a styl.....	31
3.2.6 Suprasegmentální prostředky	33
3.2.7 Nonverbální elementy	34
4. PŘEKLADATELSKÉ PROBLÉMY A STRATEGIE ŘEŠENÍ	35
4.1 ÚVOD	35
4.2 GRAMATICKÉ PROBLÉMY	37
4.3 LEXIKÁLNÍ PROBLÉMY	40
4.4 STYLISTICKÉ PROBLÉMY	42

4.5 GRAFICKÁ PODOBA A ČLENĚNÍ TEXTU	43
5. PŘEKLADATELSKÉ POSUNY	45
5.1 ÚVOD	46
5.2 OCHUZOVÁNÍ SLOVNÍKU	47
5.3 INTELEKTUALIZACE.....	50
5.4 VYNECHÁVKY.....	52
6. ZÁVĚR.....	54
7. BIBLIOGRAFIE	55
8. PŘÍLOHA – VÝCHOZÍ TEXT	56

1. ÚVOD

Jako výchozí text pro překlad jsem zvolila knihu od rakouského autora Haralda Salfellnera s názvem *Franz Kafka a Praha*. Přeložila jsem její první dvě kapitoly s názvy *Praha Franze Kafky* a *Začátky Kafkovy rodiny v Praze*. Franz Kafka i Praha jsou pro mne velmi blízká témata a kniha, která je spojuje, je též zajímavá po lexikální a stylistické stránce. Po samotném překladu následuje komentář, který se z velké části věnuje překladatelské analýze výchozího textu. Také se zabývá překladatelskými problémy a poté postupuje k jednotlivým překladatelským posunům a jejich odůvodněním.

Analýza výchozího textu je v této práci vypracována podle modelu Christiane Nordové, která rozlišuje faktory vnětextové a vnitrotextové. Na tomto primárním členění je postaven celý následující rozbor, který poukazuje na důležitost faktorů ovlivňujících překladatelská rozhodnutí a následně tak určuje překladatelskou metodu. Další část se věnuje konkrétním překladatelským problémům, na které jsem v průběhu překladu narazila – ať už jazykové, nebo ty, které vyvstaly z odlišnosti českého a německého kulturního prostředí. Převažují však problémy na rovině gramatické, lexikální a stylistické. V závěru práce se dostávám k jednotlivým posunům a nevyhnutelné změny struktury německých a českých výrazů či celých vět odůvodňuji na základě teoretických východisek Jiřího Levého (1963/1998).

Cílem práce je tedy vytvořit adekvátní překlad doplněný o zevrubnou analýzu výchozího i cílového textu, která mimo jiné upozorňuje na rozdílnost německého a českého jazyka. Na praktických příkladech ilustruje různé překladatelské strategie, které jsou na text aplikovány v souvislosti s poznatky z oblasti teorie překladu.

2. TEXT PŘEKLADU

PRAHA FRANZE KAFKY

Osvobodme se od romantické představy, že Praha byla v době Kafkova života poklidné městečko ve starorakouské provincii. Již dlouho před tím, než Habsburkové na Vltavě nastoupili k moci, z Prahy vyzařoval kulturní a politický šarm, který přesahoval hranice země. České hlavní město bylo nejednou dějištěm evropských dějin a duchovním střediskem kontinentu. Město, které leželo na rozhraní důležitých obchodních cest, získalo podstatný strategický význam – bylo mostem na východ, kterým zůstalo dodnes, a zároveň tvořilo politické a kulturní pojítko mezi starým Rakouskem a rozvíjející se pruskou metropolí Berlínem. Poté, co si Prusko a Rakousko v roce 1866 na bitevním poli u Hradce Králové rozdělily role v nové Evropě, byl výsledek symbolicky podepsán právě v „Pražském míru“.

Praha byla hlavním městem českého národa už od jeho počátků v 9. století. Také byla vždy obzvlášť důležitá jako centrum hospodářsky významných německých Čech, které se rozprostíraly okolo rozsáhlého slovanského jádra ve středních Čechách. Hlavní město tak v sobě propojovalo zcela odlišné kraje jako chudé Krkonoše a severočeské průmyslové oblasti se selským Chebskem a poetickou Šumavou Adalberta Stiftera.

Navzdory tomuto topografickému postavení a nepřehlédnutelné spojovací funkci musela Praha v průběhu 18. a 19. století přenechat hlavní rozhodování v politických a diplomatických otázkách střední Evropy císařské Vídni. V době Kafkova života se ale dění dalo opět do pohybu – bezmála ve všech oblastech městského života probíhaly bouřlivé změny a ve starých čtvrtích i nových předměstích to prudce vřelo. Počet obyvatel rapidně rostl a město rychle přesahovalo své historické hranice.

Německý patriciát se cítil stísněně a v lepších čtvrtích se dostával do střetu se stále početnějším českým předměstským proletariátem. Pražští Němci, kteří bývali oporou těch nejnvlivnějších občanů a městské správy, se v 19. století dostali na druhou kolej a podstatně ztratili vliv na politické moci. Kdyby byla Praha ve čtyřicátých letech stále ještě převážně německá, byl by poměr obyvatel v roce Kafkova narození zcela obrácený – roku 1880 proti sobě stálo přibližně 32 000 pražských Němců a asi 126 000 Čechů. Důsledky byly naprosto zřejmé – již v roce 1882 na radnici neseděl jediný německý městský rada a od roku 1883 ovládala česká většina i zemský sněm. Boj proti všemu německému byl vyhlášen všude, kde se dalo, a českému jazyku bylo vymezeno výhradní postavení. A tak byly od roku 1891 v Praze odstraňovány například německé názvy ulic. V uličkách a na náměstích se množily české národní symboly a jejich německé protějšky byly podle možnosti odstraňovány. Čechům se v tvrdém boji podařilo „znovudobýt“ své město – nápis za nápisem, památku za památkou. Starobylé názvy ulic byly změněny v národně-politickém slova smyslu, takže například stará Ostruhová na Malé Straně, kde bydlel český básník Jan Neruda, byla přejmenována na Nerudovu. A nebyla to jen poklona významnému spisovateli, skrýval se za tím do značné míry i národně-politický kalkul. Němci museli tuto taktiku postupných změn chtě nechtě přijmout, protože ztratili v městských zastupitelských orgánech svou politickou moc. Jejich vliv ve vídeňské říšské radě končil před hranicemi města Prahy.

Zmíněných 30 000 až 35 000 Němců, kteří na počátku 20. století žili hlavně v centru města a činili jen o něco více než 7 % z celkového počtu obyvatel, ovšem stále ještě tvořilo sebevědomou a hrdou horní společenskou třídu. Jednalo se o převážně zámožné, mnohdy velmi bohaté měšťanstvo, které se v přepychových vilách a panských bytech těšilo ze svého hmotného a společenského majetku. Byli to majitelé dolů, ředitelé bank a obchodníci, poslanci zemského sněmu, továrníci, univerzitní hodnostáři, státní zástupci, vrchní inspektoři a c. k. vdovy po dvorních radech. Tato vznešená společnost měla k dispozici dvě vzkvétající

divadla, univerzitu, Vysokou školu technickou, koncertní budovu, šest gymnázií, několik výkonných nakladatelství, asi dvě stě spolků pod střechou „Německého domu“ a několik nadregionálně čtených deníků – k nim patřily *Bohemia* a *Deutsches Abendblatt* (Německý večerník), *Montagsblatt aus Böhmen* („Pondělník“ z Čech) a vládní *Prager Abendblatt* (Pražský večerník), *Union* (Unie), české noviny v německém jazyce a především slavný *Prager Tagblatt* (Pražský deník), který se po jednu dobu ve všedních dnech objevoval ve dvou vydáních. Toto vše byly pozůstatky kdysi nesporné kulturní dominance, které byly nyní vzdorovitě uchovávány jako ohrožené vlajky v moři českých korouhví. „Německá Praha“, neschopná rozpoznat anachronismus svého vysněného světa, se oddávala pozdnímu odlesku své velké minulosti. Většina Němců a Židů nežila ani tak v ghettech, jak se to nyní nazývá, ale byla spíše uzavřena v elitářské věži ze slonoviny, ze které měla jen minimální kontakt s okolím.

Epocha gründerského (zakladatelského) období a následky neregulované industrializace se stále více odrážely i na vzhledu města. Stovky domů, jejichž historie sahala často až do středověku, musely ustoupit novým stavebním projektům. Technické inovace a touha po modernizaci změnily mnohé charakteristické rysy ulic k nepoznání. V listopadu roku 1885 zahájila pravidelný provoz nová vodárna v Podolí, takže nyní mohly být pražské domácnosti zásobovány pitnou vodou a vybaveny splachovacími záchody. Důvěrně známé studny v pražských ulicích, vytesané z kamene či ze dřeva, postupně mizely z obrazu města. Architekti se zapsali do análů historie města svými nádhernými a přepychovými budovami, které vzbuzují respekt dodnes – Katedrála sv. Petra a Pavla na Vyšehradě byla přestavěna v novogotickém stylu (1885-1887), v horní části Václavského náměstí probíhala stavba impozantního novorenesančního Národního muzea (1885-1890) a jen o pár set metrů dále stavěli vídeňští architekti Fellner a Helmer budovu Nového německého divadla (1886-1887). V roce 1888 obec skoupila hradby mezi pražským Novým Městem a Královskými Vinohrady.

Staré zdi byly strženy, rozparcelované pozemky zastavěny a dosud oddělené městské čtvrti mohly začít srústat. Od roku 1891 vedla na Petřín pozemní lanovka a výletníci se nyní mohli nechat pohodlně vyvézt až k vyhlídkové věži, která od nedávna spolu se stovkami dalších pražských věží tvořila panoráma města. Z jejího vrcholku byla vidět proměna města, nové mosty a paláce, nová muzea a památníky, tu nový obecní dům, tu moderní radnice – ať se Kafka rozhlédl kamkoliv, historií nasáklá pražská půda všude bujela novotou.

I na Starém Městě se bouralo a stavělo. Nadšení pro pokrok zasáhlo obzvláště tvrdě staré Židovské Město, které se rozprostíralo za hranicemi Staroměstského náměstí. Vznešené židovské rodiny, které svého blahobytu dosáhly v obchodu, průmyslu a správě, v ghettu nebydlely už od chvíle, kdy jej mohly opustit. Jenže ti, kteří byli v životě neúspěšní, ti méně majetní či chudí tam zůstali, obklopeni prostitutkami, gaunery a zločineckou sebrankou. Zakouřené putyky, vykřičené nevěstince, zavšivené hodinové hotely – kdo mohl, ten se této ponuré čtvrti raději vyhnul. Tísnilo se v ní více než 1800 lidí na kilometr čtvereční, což bylo téměř třikrát více než v sousedících částech Starého Města. Kdyby to bylo na předměstí, asi by to nikoho nezajímalo, ale v samém středu Starého Města, tedy v nejlepších místech, to bylo něco jiného. Stručně řečeno, staré Židovské Město stálo na velice hodnotném stavebním pozemku, a když se začalo mluvit o radikální „asanaci“, která měla odstranit naprosto nepředstavitelné hygienické podmínky, ohniska nemocí, mory a epidemie a proměnit přelidněnou chudinskou čtvrť v čistou část města s moderními činžovními paláci a elegantními secesními budovami – kdo by proti tomu něco namítal?

Také tehdejší literatura se bouřlivě vyvíjela. Ve venkovských a průmyslových oblastech okrajových území německých Čech čtenáři sice stále ještě upřednostňovali rozvleklý styl nacionálně orientované literatury, ale literární kruhy v hlavním městě a především básníci samotní se zajímali o nové umělecké směry. Už nebyla řeč o naturalistické skutečnosti, ale o symbolistech a novoromanticích, impresionistech a expresionistech –

moderna si razila cestu všemožnými způsoby a atmosféra světu otevřeného velkoměsta jí náležitě pomohla. Stejně nepřehledná a různorodá jako směs politických a estetických směrů byla i skupina německých básníků, kteří se pohybovali pod Pražským Hradem. Byl to advokát Friedrich Adler nebo židovský lékař Hugo Salus, pro němčinu zapálený jarmareční zpěvák Oskar Wiener, kosmopolitní básník Rainer Maria Rilke, zuřivý reportér Egon Erwin Kisch, nekorunovaný král české bohémy Paul Leppin a především autoři pražského kruhu, jejichž domovem byly pražské kavárny – Franz Werfel, Max Brod, Felix Weltsch, Oskar Baum, Ludwig Winder a samozřejmě Franz Kafka. S takovým kulturním rozkvětem se město mohlo rovnat metropolím jako Paříž, Berlín nebo Vídeň a vzhledem ke svému exotickému charakteru dvojnárodnostního města získalo mimořádné a pozoruhodné postavení.

Všudypřítomné změny a civilizační pokrok se pochopitelně neomezovaly jen na otázky estetiky, umění a kultury, ale zasahovaly do všech oblastí každodenního života. Obchod, průmysl a technika zažívaly obrovský pokrok. Rychle se prosadil telefon (od roku 1889 se již mohly vést meziměstské telefonické hovory do Vídně), elektrárny umožňovaly provoz nových aparatur, Vltava byla zesplavněna a jak „elektriky“, tak první motorové vozy zvěstovaly od 90. let 20. století blížící se revoluci v dopravě. Již roku 1891 městem rachotila první elektrika, poháněná pilotní elektrárnou. Tato „Tramway“ jela od Belvederu poblíž Letné k místu konání Jubilejní výstavy ve Stromovce. Později byla trasa prodloužena až k Místodržitelenskému letohrádku. Protože byl provoz ztrátový, byl roku 1900 ukončen. V roce 1894 byly části Prahy poprvé osvětleny pomocí malého elektrického agregátu. V následujícím roce byla uvedena do provozu první řádná elektrárna v českých zemích, a to městská elektrárna na pražském Žižkově, a konečně roku 1899 zahájila provoz i „Ústřední pražská elektrárna“ v Holešovicích, kterou společně zřídilo několik předních průmyslových podniků. Kouzelné slovo znělo „technický pokrok“ a stále častěji byly zaváděny a v novinách představovány nové vymoženosti. Roku 1906 se prohánělo městem již 69 úředně hlášených

automobilů, na horizontu se objevovala první letadla, řízená odvážnými piloty do nebeských výšin, a v tmavých promítacích prostorách otevíraly pohyblivé obrázky mladé kinematografie pohled do širého světa. Roku 1907 v Praze vzniklo první stálé kino, a to biograf Ponrepo v domě „U Modré štiky“ v Karlově ulici č. 20 (I-180) na Starém Městě. Začátkem světové války již fungovalo 39 kin a Pražané mohli vybírat z neustále se rozšiřující nabídky filmů. Sice na nich nebylo o moc více než na celuloid jednoduše zachycená divadelní představení nebo běžná varieté, vše navíc jen černobíle a s trochou hudebního doprovodu, ale na nadšení to nijak neubralo – Kafka a jeho přátelé tyto pohyblivé obrázky v „biografech“ fascinovaně sledovali.

Jak město díky požehnání technického pokroku vzkvétalo! Vše se zdálo lepší a větší, elegantnější a bohatší. Samozřejmě se člověk nesměl dívat do zákulisí, do dělnických čtvrtí, kde se začínala vařit výbušná směs bídy a zatrpklosti – dýmavý oheň, který bylo obtížné uhasit zákony či nařízeními. Za těžkými brokátovými závěsy kroutili hlavou nad novými hesly, která se na předměstích ozývala – dělnické hnutí, všeobecné hlasovací právo, socialismus, odborové hnutí, právo na stávkou, zkrácení pracovní doby – k čemu tohle všechno ještě povede! Z ojedinělých střetů se vyvinuly stávky a masové demonstrace. Jeden den vyšli do ulic zaměstnanci pekáren, protože chtěli kratší pracovní dobu, hned druhý den se zaměstnanci prádelen domáhali vyšších platů a jen co byla potlačena stávka smíchovských tkalců, Pražský deník už psal o demonstracích za všeobecné hlasovací právo na Václavském náměstí. Sociální napětí mělo zjevně národnostní charakter – na jedné straně drtivá většina pokrokových Čechů, na druhé straně zlověstná reakce, tj. Němci, monarchisté a Židé! Zatímco na levé straně ulice pochodovali Sokolové ve slovanských barvách, napravo se vzpurně a odvážně nesli „buršáci“, jak se pohrdavě říkalo odhodlaným německým buršáckým spolkům, jako byla například „Germánie“. A mezi nimi téměř bezmocná c. a k. jízdní policie s obušky a chocholy. Takto zarputile v Praze probíhaly v dávné minulosti zakořeněné

národnostní spory mezi Čechy a Němci. Jejich soužití bylo stále obtížnější, proti snahám několika rozvážných stála odmítavá většina, která nechtěla o vyrovnání ani slyšet. Již před koncem století tato etnická rivalita přerostla v opravdovou poziční válku, ve které byla vzácná slova smířlivosti a rozumu, pronášená oběma stranami, přehlušena křikem militantních radikálů.

Počátky českého národního uvědomění se na začátku 19. století stále opíraly o práce českých učenců, kteří svá díla psali německy a německou kulturu velmi dobře znali. Stačí vzpomenout na jazykovědce a literárního vědce Josefa Dobrovského a národně-konzervativního historika Františka Palackého. A jak se situace za pár dalších desetiletí změnila! Radikální národní síly na obou stranách vedly nesmiřitelný konfrontační zápas a srážka byla již nevyhnutelná. Reakce na jazyková nařízení bývalého haličského místodržícího, hraběte Kazimíra Felixe Badeniho, který byl císařem Františkem Josefem pověřen vytvořením „vlády pevné ruky“, ukazovala, že se základ rozhovorů mezi oběma národnostními skupinami již dávno vytratil. Badeni chtěl nejen prosadit nové daňové zákony, ale také vést s uherskou polovinou říše jednání o rozpočtu. Proto se snažil pomocí různých úředních opatření uzavřít s Čechy potřebný mír a sotva měsíc po nástupu do úřadu ukončil výjimečný stav, který v Praze trval již dva roky. Doufal, že reformou volebního práva, kterou v červnu roku 1896 prosadil v říšském sněmu, zkrátí neustálé obstrukce sveřepých „Mladočechů“, kteří v Čechách tvořili politicky nejsilnější skupinu. Badeni brzy pochopil, že jedině vstřícnost může v otázce českých jazykových požadavků vést k úspěchu. A tak pro Čechy (a o tři týdny později též pro Moravu) vydal 5. dubna 1897 jazyková nařízení, která ale vyvolala prudké reakce a dokonce státní krizi.

Badeniho jazyková nařízení, která byla vydána bez konzultace s reprezentanty českých Němců, měla ve styku s úřady v zemích Koruny české zrovnoprávnit český a německý jazyk. To mělo přinutit německé státní zaměstnance v německo-českých městech jako Liberec nebo

Karlovy Vary, aby se naučili česky, pokud usilovali o kariéru ve státní službě. V německých oblastech zemí Koruny české tento zákrok udeřil jako bomba – zvláště proto, že Němci si i tak připadali mezi početní převahou českých státních zaměstnanců veřejné zprávy šikanování. Od Vídně očekávali podporu v národním boji a nyní navíc měli pocit, že je polský vévoda nejen nepodpořil, ale dokonce pokořil. Napětí rostlo a pohár trpělivosti přetekl. To, že Češi museli ve své zemi již staletí snášet němčinu jako úřední jazyk, nechtěl vzhledem k německým znalostem většiny z nich nikdo přijmout.

Vzhledem k tomuto nebezpečnému vývoji nařídilo Jeho Veličenstvo 28. listopadu 1897 uzavření parlamentu a vévoda Badeni musel odstoupit. Tím se zklidnily emoce na německé straně, ale ještě v prosinci tohoto roku si Češi začali vybíjet své zklamání hrubými protiněmeckými a zároveň protižidovskými přestupky („Prosincová národnostní bouře“) v pražských ulicích – kavárny, obytné domy, obchody a byty byly drancovány, těžce ranění nebo dokonce mrtví leželi na ulicích. Teprve armádní jednotky s ostrými náboji tuto anarchii ukončily a bylo vyhlášeno stanné právo. Jediné, co zůstalo, byla nepřekonatelná nenávist.

Vídeňské centrální úřady se pomocí nouzových nařízení zoufale snažily dostat situaci pod kontrolu a císařský dům, dosud k nacionálním otázkám lhostejný, stál jako ochromen před propastí, která se mezi jeho národy otvírala. Až do poslední chvíle se dynastie snažila stavět mosty, ale záře mnohonárodnostní monarchie již vybledla před silou paprsků jednotných národních států. Zatímco Češi považovali staré a vyčerpané Rakousko za žalář a malovali ho v těch nejčernějších barvách, sympatie stále rostoucího počtu německých Čechů přeletěly na stranu mladé a silné Německé říše – obzvláště po Badenihovi krizi v ní viděli protiklad roztržitého rakouského císařského státu. Mezi Čechy se hodně mluvilo o svobodě a sebeurčení, o obnovení demokracie, o přestavbě říše a nakonec i o obnově české státnosti – to byla bezpochyby velká slova a vznešené cíle. A pak přišla světová válka. V bitvách s obrovským nasazením válečného materiálu a v mohutných útocích se poslední síly starého

Rakouska zcela vyčerpaly, a když leželo v troskách, naskytla se jedinečná příležitost. Češi dokázali využít příhodného okamžiku.

Tak začala dne 28. října 1918 nová éra. Skomírající Rakousko vystřídalo mladé Československo. Již ze jména tohoto nového státního útvaru bylo jasné, kdo v něm bude mít hlavní slovo. Miliony Čechů jásalý a hlasů těch několika Pražanů, kteří se na budoucnost dívali skepticky, si v tomto všeobecném opojení z radosti nikdo ani nevšiml. Například pražští Němci, kteří doslova přes noc přišli o místo, jako Kafkův nadřízený v Pražské dělnické úrazové pojišťovně, nebo pražští Židé, kteří do posledního momentu věrně stáli na straně svého císařského ochránce a nyní se obávali nepřátelství českých nacionalistů. Dokonce i císaři věrné české rodiny, kterých bylo patrně velmi málo, se přes noc ocitly na špatné straně. Místo kapitulujícího císaře a jeho neúspěšného následníka se do sedla vyhoupl Tomáš G. Masaryk – jakási náhražka císaře s bičem a v jezdeckých holínkách.

Ze dne na den se tak z Kafkovy staré Prahy stalo moderní hlavní město slovanského státu, ponořené do moře červeno-modro-bílých vlajek.

ZAČÁTKY KAFKOVY RODINY V PRAZE

Když se židovskému obchodníkovi s galanterním zbožím Hermannu Kafkovi rok po svatbě narodil synáček, musela to být veliká radost – přece jen to byl nejstarší syn, který by mohl jednoho dne kráčet v jeho šlépějích. I když stál Hermann teprve na začátku své cesty, bylo jasné, jakým směrem se bude ubírat. Z českého zázemí, vesnice Osek v jižních Čechách, kde se roku 1852 v chudičké chýši narodil jako syn židovského řezníka a kde strávil dětství, přišel do Prahy, tolik opěvovaného města na Vltavě. Hlavní město mělo tomuto schopnému muži, který již měl za sebou vojenskou službu a nebál se práce, opravdu co nabídnout! Hermann

Kafka si tedy na dobrém místě otevřel maloobchod s drobným zbožím a módními doplňky, a to v domě na severní straně Staroměstského náměstí.

Rodiče Hermanna Kafky mluvili pravděpodobně německy, ale chlapec se nejspíš již brzy musel naučit česky, protože to bylo pro obchodníka ve vícejazyčných Čechách samozřejmostí a také v Praze mu to bylo jedině ku prospěchu. Od útlého mládí musel Hermann Kafka pomáhat, takže byl na těžkou práci zvyklý. Přesto nikdy nezapomněl na těžkosti svého mládí, kdy musel za každého počasí časně ráno vyjždět za zákazníky svého otce, rozptýlenými po celém kraji. Také hlad byl v malé chaloupce pokryté slámou častým hostem.

Kafkova matka Julie to měla v mládí přece jen lehčí. Její otec, bývalý majitel pivovaru z Poděbrad, městečka na horním toku Labe, sice nebyl zrovna bohatý, ale rodina měla slušné příjmy a rozhodně netrpěla nedostatkem. Když Juliin otec roku 1877 majetek se ziskem prodal, odstěhoval se s celou rodinou do Prahy. Jakmile byla dcera na vdávání, světili ji židovské zprostředkovatelce sňatků. Ta z hromádky karet vytáhla jméno Hermanna Kafky. Samozřejmě i Julie musela v mládí vést domácnost a starat se o mladší sourozence, protože její matka brzy zemřela. Proto jí nebylo zatěžko stát po boku svého nového chotě a pomáhat mu v obchodě. Mladého Franze, který přišel na svět 3. července 1883, zatím hlídala chůva nebo kojná. Julie Kafková si nejspíš nenašla čas ani na kojení, protože se s manželem – obtížně, ale nakonec úspěšně – protloukali těžkými začátky obchodního podnikání. Přestože měli dostatek personálu, o poklidné rodinné idyle se hovořit nedalo. Chlapce rodiče viděli nejspíš jen při jídle a ve večerních hodinách, protože na hraní, čtení a vyprávění pohádek už byli příliš unaveni. Stačili akorát tak na „Francefus“ – jednoduchou karetní hru, ke které si manželé Kafkovi po vykonané práci rádi sedli.

Kromě povinností v obchodě měli Kafkovi plné ruce práce s hledáním vhodného bytu pro rozrůstající se rodinu. V květnu roku 1885, kdy chlapci ještě nebyly ani dva roky, se přestěhovali do bytu na Václavském náměstí č. 56 (II-802). Paní Kafkové pomáhala mladá katolická služebná Franciska Haasová. Ještě v prosinci téhož roku jsme svědky toho, jak Kafkovi opět balí svůj majetek a stěhují se, a to do Dušní ulice č. 27 (V-187). Tam ale pobudou také jen pár měsíců a v létě roku 1887 se přesouvají do Pařížské č. 14 (I-936) a rok na to o několik set metrů dále do Celetné č. 2 (I-553). V červenci 1889 se pak rodina usadila mezi Staroměstským a Malým náměstím (I-3), a to v bezprostřední blízkosti Staroměstské radnice, kde na tři roky nalezla klid v poněkud prostornějším bytě.

Přestože mladá rodina jistě neměla hodně věcí, které by musela přenášet z místa na místo, bylo stěhování pokaždé úmorné a spojené s různými formalitami a starostmi. K tomu všemu byla Franzova matka také dvakrát těhotná a jen tak mimochodem přivedla na svět dva syny. Ale ne nadlouho, protože první bratr Georg, narozený 11. září 1885, zemřel 15. prosince 1886 na tehdy ještě obávané spalničky, a Heinrich, druhý z bratrů, narozený 27. září 1887, zemřel ještě v kojeneckém věku na následky zánětu středního ucha. Překonat tyto rány osudu a dále se cílevědomě věnovat budování a přestavbě obchodu s galanterním zbožím vyžadovalo určitou psychickou odolnost. K tomu se po anonymním udání připojily problémy s úřady. Hermann Kafka prý „v neděli dopoledne, když byla tlačenice na ulici největší“, vyložil své zboží na předem připravená prkna. Hřebíky, které z nich vyčnívaly, měly představovat nebezpečí pro kolemjdoucí. Jindy se zase proslechlo, že Hermann Kafka kupoval zboží od přechovávачů kradených věcí. Sice se z toho nakonec vyvlékl, ale i přesto byly takové útoky pro rodinu zdrcující. Práce a starosti provázely rodiče od rána do večera, a tak na syna Franze v těchto letech moc času neměli – přece byli „stále v obchodě“, jak později Franz napsal své snoubence Felice Bauerové. Proto si musel vystačit s „kojnými, starými chůvami, uštěpačnými kuchařkami a smutnými vychovatelkami“.

MÍSTA KAFKOVA ŽIVOTA V PRAZE

STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ

Na nejdůležitější místa Kafkova života se nejlépe dostaneme ze starého „Rynku“, tedy dnešního Staroměstského náměstí uprostřed Starého Města, neboť střed města je zároveň středem světa Kafkova života. Místa s ním spjatá jsou stěsnaná na malé ploše a řadí se k nim Kafkův rodný dům, dům U Sixtů, kde mladá rodina s chlapcem několik měsíců bydlela, dům U Minuty a též palác Kinských, kde Kafka navštěvoval gymnázium a kde se jednu dobu nacházel obchod jeho otce. V domě Bedřicha Smetany na Staroměstském náměstí č. 20 (I-548) bydlela od července roku 1881 Julie Kafková se svým otcem a nevlastním bratrem až do doby, než se vdala za Hermanna Kafku. Hned ve vedlejší domě U Lazara na Staroměstském náměstí č. 19 (I-549) provozoval Kafkův prastrýc Leopold od roku 1897 kavárenský salon. V domě s knihkupectvím „A. Štorch a syn“ na Staroměstském náměstí č. 16 (I-552), přímo vedle domu U Sixtů, měla sídlo advokátní kancelář Dr. Richarda Lövyho, ve které Kafka, počínaje 1. dubnem 1906, sbíral své první pracovní zkušenosti jako právní koncipient. Nedochoval se tzv. Krenův dům před kostelem sv. Mikuláše (tehdy v Mikulášské, nyní Pařížské ulici č. 14, I-936), kde rodina Hermanna Kafky bydlela od července 1887 do srpna 1888.

Staroměstská radnice s orlojem a tehdy ještě existujícím novogotickým severním křídlem, krásné měšťanské domy na jižní straně náměstí, gotický kostel Matky Boží před Týnem se svým vepředu umístěným podloubím, těžkopádně působící kostel sv. Mikuláše přímo vedle Kafkova rodného domu, palác Kinských, výrazně zasahující do náměstí, dále pak monumentální památník Jana Husa, odhalený uprostřed první světové války jako ukázka

českého sebevědomí, a také tehdy ještě do výše čnějící barokní Mariánský sloup, který až do roku 1918 vytvářel přirozený střed náměstí a u nějž se vždy dne 15. srpna konaly slavnosti Nanebevzetí Panny Marie – všechna tato místa utvářela Kafkův každodenní život, nalezla uplatnění v jeho dílech a jsou nespornou součástí jeho myšlenek, představ a snů.

Starý „Rynek“ byl po staletí jevištěm politického a společenského dění pod Hradem. Představoval jakousi historickou kulisu událostí spadajících daleko do bájně minulosti. Hořely tam hranice ve jménu inkvizice, řádně zvolení radní a starostové tam leželi v krvi, rebelové, spiklenci a podlí vrazi tam byli za své činy trestáni šibenicí, pranýřem či vpletením do kola. Náměstí zažilo bojovníky za víru, husitské hordy, boje pobouřených Pražanů proti vpádu Pasovských nebo zmateně pobíhající lid během útěku „zimního krále“ Fridricha Falckého. 21. června 1621 bylo před Staroměstskou radnicí vyvedeno 27 českých pánů a vydáno popravčímu. Po náměstí se často rozléhal hluk zbraní nepřátelských bojovníků, řinčení kopí, mečů a čepelí, nakonec i hřmění děl a palba z pušek. Poplašné zvony a bubny mnohdy varovaly před cizími vetřelci z Brandenburska, Saska nebo Bavorska, před Francouzi, Švédy a Prusy. V análech Staroměstského náměstí jsou ovšem zaznamenány i poněkud příjemnější dny – třeba slavnostní turnaje a hry, které nejednou vylákaly občany z jejich domovů, nebo slavnostní příchody královského majestátu, doprovázené jásavými výkřiky, vyzváněním zvonů, vířením bubnů a výbuchy radosti. Obrovské nadšení Pražanů před radnicí při zvolení Jiřího z Poděbrad českým králem. K těmto historicky významným oslavám se poté připojily lidové slavnosti, vojenské přehlídky a koncerty, svátky v křesťanském kalendáři, každoroční vánoční a mikulášské trhy se svými obvyklými stánky a atrakcemi. Během slavnosti Božího těla byly kostely a průčelí domů vyzdobeny květinami, věnci a májkami, náměstím se táhla slavnostní procesí a tóny radostných písní stoupaly vysoko do oken.

RODNÝ DŮM V NĚKDEJŠÍ MIKULÁŠSKÉ ULICI

Náměstí Franze Kafky 3 (I-24), Staré Město

Rodný dům Franze Kafky, jednoduchý dvoupatrový dům na severní straně Staroměstského náměstí, leží na okraji tehdy ještě existujícího pražského ghetta. I když byl umístěn v centru, bytové poměry byly ke konci 19. století spíše skromné. Dům již předtím zažil lepší časy. V první polovině 18. století byl podle návrhu českého architekta Františka Maxmiliána Kaňky postaven na kamenných základech předešlých románských staveb a měl sloužit jako prelatura pro mnichy z řádu benediktinů, jejichž konventním kostelem byl nedaleký sv. Mikuláš. Od Židovského města tento ke klášteru náležející dům oddělovala zeď. Dlouho se však mniši ze stavby těšit nemohli – když císař Josef II. nechal roku 1785 klášter zrušit, byly prostory odkoupeny obcí a nadále využívány jako archiv a sklad. Od roku 1816 dům sloužil jako divadlo a nakonec začal být užíván pro potřeby bydlení. V místech, ve kterých dříve meditovali benediktinští mniši, se nyní usadili Židé a křesťanská budova se spolu s náměstím před kostelem sv. Mikuláše, které se před ní rozprostíralo, postupně stávala vstupní bránou do sousedního Židovského města.

Tady tedy přišel 3. července roku 1883 na svět Franz Kafka jako první ze šesti dětí mladého manželského páru Hermanna a Julie Kafkových. Jak bylo při porodech doma zvykem, byla u matky přítomna porodní asistentka, Sofie Popperová. Pár dní po porodu, dne 10. července, byl chlapec podle rituálních předpisů obřezán Dr. Moritzem Weislem. Za kmotra mu rodiče vybrali Angeluse Kafku, otcova zámožného bratrance. Malému Franzovi ještě nebyly ani dva roky, když se rodiče v květnu roku 1885 stěhovali na Václavské náměstí č. 56 (II-802). Tento dům již dnes nestojí. Chlapec byl samozřejmě příliš mladý na to, aby si v pozdějších letech pamatoval byt, ve kterém se narodil.

Roku 1897 byl požárem zničený dům zbourán a na jeho místo nastoupila novobarokní stavba. Z původního Kafkova rodného domu se uchoval pouze hlavní portál s balkonem, který se stal součástí nové budovy. Roku 1965 byla na vnější stranu budovy umístěna bronzová pamětní busta, vytvořená českým sochařem Karlem Hladíkem. V předtuše Pražského jara potom komunistické vedení odejmulo z Franze Kafky svoji klatbu.

Obchod a pamětní místnost v přízemí domu připomínají básníka, který se zde narodil.

DŮM U SIXTŮ V CELETNÉ ULICI

Celetná 2 (I-553), Staré Město

Název úzké ulice Celetné je odvozen od caltněřů, pekařů housek, kteří zde na počátku 14. století prodávali své pochoutky. Za života Franze Kafky to byla rušná ulice plná přepychových obchodů, ve které člověk našel vše, co potřeboval – řemeslníky, kavárny, pivnice, lahůdkářství, řeznictví, cukrárny, knihkupectví, papírnictví i obchody s galanterním zbožím a módními doplňky.

Rodina Kafkova bydlela od září 1888 do července 1889 v domě U Sixtů na konci ulice v těsné blízkosti Staroměstského náměstí. Jméno domu je odvozeno od Sixta z Ottersdorfu, který dům v roce 1560 vyměnil za jiný a jehož rodina jej až do roku 1621 vlastnila. Historie stavby pochopitelně sahá daleko do minulosti, uchovaná křížová a valená klenba z doby okolo roku 1220 svědčí o jeho románském původu. Za více než 800 let své existence byla budova vícekrát přestavována a rozšiřována. Dokonce byla domovem mnoha vznešených mužů, např. římského lidového tribuna Coly di Rienza nebo Francesca Petrarce. Zmiňován je dokonce i Johannes Faust. Dům je též spojován se jménem české mučednice Ludmily, babičky sv. Václava.

Budova byla po povstání českých stavů zkonfiskována a nabídnuta k prodeji. Filip Fabricius Platter z Rosenfeldu, sekretář české dvorské kanceláře, který byl roku 1618 na Pražském Hradě vyhozen z okna „staré světnice“, zabavený majetek roku 1621 odkoupil za 5.000 zlatých. Po řadě majitelů budovu v roce 1845 převzali manželé Václav a Anna Löschnerovi. Těm patřil dům U Sixtů ještě v době, kdy se v něm na krátkou dobu usídlil Hermann Kafka se svou mladou rodinou.

DŮM „U MINUTY“ NA STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ

Staroměstské náměstí 2 (I-3), Staré Město

Po letech putování z místa na místo se rodina Kafkova v červenci roku 1889 usídlila v bytě v bezprostřední blízkosti Staroměstského náměstí. Nový domov se nacházel v prvním patře domu „U Minuty“, pozdně gotické stavby se štítem obráceným do ulice, která byla v průběhu 16. a 17. století několikrát přestavována. Lev držící ve svých předních tlapách kartuši připomíná lékárnu, ve které se skoro 130 let míchaly masti a vařily lektvary – až do roku 1850, kdy podnik svou činnost ukončil. Ke konci století, když tu Kafkovi bydleli, prodával trafikant v obchodních prostorech kuřácké potřeby, noviny a jednotlivé zboží – „al minuto“, jak říkají Italové. Renesanční sgrafita s biblickými a antickými motivy, kterými byl dům vyzdoben před rokem 1615, byla přemalována. Také podloubí nebylo na přelomu století průchozí – otevřelo se až roku 1938.

V tomto bytě Kafkovi strávili asi tři roky, malý Franz zde tedy prožil velkou část období školní docházky. Ve vzpomínkách z raného dětství, které později vyprávěl své milence Mileně, se objevují léta strávená v domě „U Minuty“. Například příběh o žebračce na Malém náměstí: „Jako malý kluk jsem jednou dostal šesták a strašně jsem ho chtěl dát jedné

staré žebračce, která seděla mezi Malým a Staroměstským náměstím. Akorát ta částka mi připadala obrovská, takovou sumu snad nikdo nikdy žebračkovi nedal, a tak jsem se před žebračkou styděl a bál se udělat něco takového. Stejně jsem jí ale chtěl šesták dát, a proto jsem ho rozměnil, dal jí krejcar, běžel až k radnici a zpět podloubím na Malém náměstí, zleva přišel jako zcela nový dobrodinec, dal jí další krejcar, opět jsem začal utíkat a to se mi úspěšně podařilo zopakovat desetkrát (nebo možná méně než desetkrát, protože mám takový pocit, že žebračce pak už došla trpělivost a zmizela mi před očima). Každopádně jsem pak byl tak vyčerpán, a to i morálně, že jsem běžel ihned domů a plakal tak dlouho, až mi maminka dala další šesták.“

Když Hermann a Julie Kafkovi po synovi a dvou dcerách (Elli a Valli) opět očekávali přírůstek do rodiny, začali se rozhlížet po větším bytě. Jejich podnikání nyní vynášelo tolik, že si mohli pohodlný domov dovolit. A tak vidíme, jak rodina v roce 1892 se vším všudy opouští dům „U Minuty“ a veškerý svůj majetek nakládá do připraveného stěhovacího vozu. Kafkovy sestry nejspíš cupitaly s panenkami v ruce, ale Franz již musel podle svých možností pomáhat.

CÍSAŘSKO-KRÁLOVSKÁ NĚMECKÁ CHLAPECKÁ OBECNÁ ŠKOLA NA STARÉM MĚSTĚ

Masná 18 (I-1000), Staré Město

V pondělí 16. září, na podzim roku 1889, šel vytáhlý a hubený Franz poprvé do školy, a to do Německé chlapecké obecné školy v Masné ulici. Třídní učitel Hans Markert ukázal jemu a ostatním dětem, kam si mají v dřevěných lavicích sednout. Po několika vhodných slovech před obrazem Jeho císařského Veličenstva byli chlapci propuštěni a vráceni do péče matek,

keré na ně již netrpělivě čekaly. Ačkoliv to byla jen krátká ceremonie, představovala pro Franze Kafku významný životní předěl – tímto momentem pro něj začala nejen tvrdá realita života, ale také doba nových možností mimo domov s rodiči a období upřímné radosti, „která je dopřána snad jen dětem ve školních lavicích“. Samozřejmě to ale byla i doba strachu, neboť Kafka se ustavičně obával, že nebude školním požadavkům stačit: „Nikdy bych si nepomyslel, že vůbec postoupím do druhé třídy, ale podařilo se mi to, a dokonce s vyznamenáním“.

Kafkova cesta do školy začínala v domě „U Minuty“, kde rodina tehdy bydlela, a vedla podél komplexu budov Staroměstské radnice s orlojem a dál napříč Staroměstským náměstím, okolo mariánského sloupu až ke kostelu Matky Boží před Týnem. Mezi kostelem a tehdy ještě barokně obloženým domem „U Kamenného zvonu“ se vinula úzká Týnská ulička, kterou se člověk dostal přes Týnský dvůr nebo podél něj až do Masné. V přímém sousedství Německé chlapecké obecné školy, jak uvádí Hugo Bergmann ve své vzpomínkové stati *Schulzeit und Studium*, se nacházela česká konkurenční škola, u jejíhož vchodu se skvěla busta českého pedagoga Jana Ámose Komenského spolu s programovými slovy „České dítě patří do české školy!“ Byla to léta trpkého boje Německého školského spolku a Matice české o každického „žáčka u tabule“.

Dnes je tato klasicistní školní budova, postavená před rokem 1853 a mezi lety 1874 a 1879 přestavěna v novorenesančním stylu, využívána jako obytný dům.

CÍSAŘSKÉ A KRÁLOVSKÉ NĚMECKÉ STÁTNÍ GYMNÁZIUM NA STARÉM MĚSTĚ

Staroměstské náměstí 12 (I-606 a I-607), Staré Město

Den 10. září 1893 byl pro desetiletého Franze vsutku pamětihodný – nastoupil jako primán na „Státní gymnázium s vyučovacím jazykem němčinou na Starém Městě“. Zápisu na státní humanitní gymnázium předcházela přijímací zkouška z náboženství, německého jazyka a matematiky, kterou Kafka hravě zvládl. Nyní před ním byly čtyři roky nižšího stupně gymnázia (prima, sekunda, tercie, kvarta) strávené v paláci Kinských a po nich, na základě dobrých výsledků, následovaly čtyři třídy vyššího stupně, které byly zakončeny maturitou, tehdy obtížnou a velice obávanou zkouškou. Jednotlivé školní roky trvaly deset měsíců, od září do června, a na únor bylo naplánováno několik dní prázdnin. Školní výlety a jiné programy místo vyučování se moc často nekonaly. Již od začátku byla od studentů vyžadována disciplína a výkonnost. Kdo požadavkům nestačil, musel školu opustit. Gymnazistům nezbývalo vedle denního studia, úkolů, povinné četby, doučovacích hodin a příprav na zkoušky mnoho času na mimoškolní aktivity nebo dokonce zcela zbytečné hry či jinou zábavu.

Palác Kinských, jeden z nejkrásnějších šlechtických paláců v Praze, je vyvrálé pozdní dílo Kiliána Ignáce Dientzenhofera, postavené mezi lety 1755 a 1765 italským stavitelem Anselmem Luragem. Plastická dekorace budovy pochází z dílen Ignáce Františka Platzera, ve 30. letech 19. století vzniklo empírové schodiště uvnitř budovy. Palác, původně zřízený pro Johanna Arnolda z Goltzu, se dostal do vlastnictví rodiny Kinských až roku 1786. První léta svého dětství zde strávila první žena, které byla udělena Nobelova cena míru – Bertha von Suttner, narozená roku 1843 jako hraběnka Bertha Sophia Felicita Kinsky ze Vchynic a Tetova. V roce 1871 bylo v zadním traktu postaveném v letech 1836 a 1839 zřízeno gymnázium. Tam strávil Kafka první čtyři ročníky, třídy vyššího gymnázia již byly přesunuty do druhého patra přední části budovy. Ústav fungoval od roku 1911 jako první pražské německé státní gymnázium, zaměřené zejména na přírodní vědy, a svou činnost ukončil roku 1924.

Od října 1912 do července 1918 se v tomto paláci s jedinou pražskou rokokovou fasádou, takže na opravdu exklusivním místě, nalézal též obchod Hermanna Kafky. Po druhé světové válce byli oprávnění majitelé paláce, šlechtická rodina Kinských, na základě pověstných Benešových dekretů vyvlastněni. Dne 21. února 1948 z balkonu tohoto paláce vyhlásil Klement Gottwald, stalinistický předseda československé vlády, že Dr. Edvard Beneš přijal demisi nekomunistických ministrů. Gottwald tím potvrdil úplné převzetí moci v Československu komunisty.

Dnes je v paláci, který tak výrazně vyčnívá do Staroměstského náměstí, vystavena sbírka obrazů Národní galerie. Restituční požadavky vzbudily v nedávné minulosti značný zájem médií. Knihkupectví v prostorách bývalé galanterie připomíná od roku 1995 rodinný podnik Kafkových.

3. ANALÝZA PŘEDLOHY

Překladačská analýza je první fáze překladačského procesu, která je předpokladem pro správné pochopení výchozího textu a z něj pramenících problémů, se kterými se překladač musí potýkat.

Jako vzor pro překladačskou analýzu výchozího textu jsem zvolila model Christiane Nordové, který je zcela nezávislý na jazykových párech. Rozlišuje faktory vnětextové a vnitrotextové, jež se dále tematicky člení. Sama Christiane Nordová uvádí, že je toto rozlišení do jisté míry subjektivní a abychom přesně vystihli podstatu analyzovaného textu, je třeba systematicky přecházet od celku k jednotlivým částem a naopak. Pokusila jsem se popsat každou kategorii obecně a následně jsem tuto charakteristiku zasadila do kontextu a aplikovala na výchozí text.

Pro každý výchozí text jsou některé z těchto faktorů více určující než jiné a některé pro něj mohou být dokonce zcela irelevantní. Vzhledem k rozsáhlému a podrobnému dělení podle Christiane Nordové jsem se však rozhodla právě pro tento model, jelikož nabízí širokou škálu dále popisovaných kategorií, z nichž může překladač sám vybrat ty nevhodnější.

3.1 VNĚTEXTOVÉ FAKTORY

Nordová (1995: 84) uvádí, že žádný text nevznikl bez souvislosti na vnějších okolnostech. Proto je potřeba kromě tématu a obsahu, které spadají pod faktory vnitrotextové, určit vnější okolnosti vzniku výchozího textu, neboť je to součástí procesu, který vede ke správnému pochopení výchozího textu a následně k jeho zdařilému převedení do cílového jazyka. Vnětextové faktory vznikají v konkrétní situaci, ve které text plní funkci komunikačního prostředku

3.1.1 Vysílatel

Nordová (1995: 49) rozlišuje osobnost vysílatele, která souvisí s jeho kulturním a jazykovým prostředím, a dále roli vysílatele, která vyjadřuje jeho záměr. Vysílatel, v podobě konkrétní osoby či instituce, čtenáři zprostředkovává text s cílem předání určité informace. Autor je producentem tohoto textu. Ačkoliv Nordová tyto statusy rozlišuje, jsou v případě literárních textů oba ztělesněny v jedné osobě. Samotný autor knihy zde vystupuje jako vysílatel.

Autorem publikace *Franz Kafka und Prag* je dr. Harald Salfellner, který se narodil roku 1962, studoval v Grazu a Praze medicínu a žije od roku 1989 v Praze. Působí zde jako vydavatel a též autor svých publikací. Z jeho životopisu vyplývá, že mimo jiné publikoval řadu esejí a článků o českých dějinách kultury a je považován za předního znalce pražských německých literárních kruhů. Jeho díla byla přeložena do několika jazyků a věnují se převážně Praze v souvislosti s jiným příbuzným fenoménem – proto nepřekvapí tituly s názvy *Das Goldene Gäßchen, Mozart und Prag* či *Prager Cafés*.

3.1.2 Intence a očekávaný příjemce

Intence označuje záměr samotného textu a cíl, který chtěl autor dílem dosáhnout. Ten se však nemusí s konečným efektem na čtenáře shodovat. To, jak text na čtenáře působí, je výsledkem komunikačního procesu mezi vysílatelem a recipientem a svědčí o tom, jestli se autorovi podařilo dosáhnout svého cíle či nikoliv.

Nordová (1995: 55) rozlišuje „*Ausdrucksintention*“ (výrazový záměr), „*Apellintention*“ (apelační záměr), „*Darstellungsentention*“ (představovací záměr) a „*phatische Intention*“ (fatický záměr).

Vzhledem k tomu, že autor o sobě v textu nic neuvádí, ani se nesnaží čtenáře přimět ke konkrétnímu stanovisku, jedná se podle Nordové o představovací záměr – vysílatel chce recipienta informovat o věcném obsahu. Skutečnost je však v tomto díle popsána se zjevným

literárním talentem a snahou o estetičnost. Skryté přímé řeči vyjádřené větami zvolacími by se daly považovat za prvky výrazového a částečně i fatického záměru, protože jimi vysílatel vyjadřuje určitý postoj a hlavně nadšení pro souvislosti mezi Kafkovým životem a historickým vývojem jemu tolik blízké Prahy. Autor též zdůrazňuje Kafkův přínos dalším generacím a zmiňuje jeho názory, pocity a postoje, které z něj vytvořily světoznámou osobnost a ikonu českého hlavního města.

Adresát textu je patrně nejpodstatnější faktor celé překladatelské analýzy, protože je text určen právě jemu. Proto se také příjemci rozlišují podle věku, pohlaví, vzdělání, sociálního prostředí a kulturní příslušnosti. Obvykle se recipienti originálu a překladu liší, neboť přísluší jiným kulturám a mentalitě. Nordová (1995: 24) uvádí, že příjemce cílového textu má ve srovnání se čtenářem originálního textu jiný pohled jak na okolní svět, tak na život jako takový.

V případě tohoto textu však tato obvyklá teze neplatí. Rakouský autor se zabývá německy píšícím spisovatelem, který je však symbolem Prahy, se kterou je jeho život a dílo těsně spjato. Čtenáři českého překladu této publikace se tak dostává do rukou kniha, která popisuje jemu dobře známá místa – náměstí, ulice a kavárny, které plně spadají do jeho kulturního bohatství. I z tohoto důvodu jsem právě tuto publikaci vybrala, protože její převod do českého jazyka by měl znít stejně přirozeně jako její německý protějšek.

Do cílového publika tohoto textu patří každý, kdo se zajímá o Franze Kafku a Prahu v době jeho života. Jak napsal Johannes Urzidil: „*Franz Kafka byl Praha a Praha byla Franz Kafka.*“ Proto po tomto díle sáhnou nejen studenti literatury či dějin, kteří ovládají německý jazyk takovým způsobem, aby porozuměli populárně-naučnému textu od rakouského autora, ale také například průvodci tímto městem, kteří mohou ve svém povolání mnohé autorovy poznatky použít a předávat je dále.

3.1.3 Médium, pragmatika místa a času

Médium je prostředek, pomocí něhož se dílo dostane k příjemci. Zpravidla je komunikační proces uskutečněn ústní či písemnou formou. *Franz Kafka und Prag* je populárně-naučná kniha o více než sto stranách, na kterých autor zvolna vypráví tematicky seřazené informace, které jsou doplněny bohatou obrazovou dokumentací.

Pragmatika místa odkazuje na město vydání díla a pragmatika času poté na dobu jeho vzniku. Tento údaj se logicky od doby vzniku překladu mnohdy výrazně liší. V textu originálu se odráží tradice a realita času a prostředí vzniku díla – příjemce v jiném prostoru vnímá text z pohledu jiné tradice a reality.

V případě této práce se však jedná o zcela nezatelný časový rozdíl. Kniha vyšla roku 2010 v Praze a na jejím překladu se začalo pracovat pouhé dva roky poté. Byť se obecně jedná o čtivou knihu, zájmu nejspíše přidává i fakt, že vyšla nedávno a její výtisky se po celé tři roky objevují v českých knihkupectvích mezi doporučenými tituly. Vzhledem k českým reáliím, které jsou v originálním díle popisovány, není nutná kreolizace (Popovič 1975: 187), tj. nasycení jazyka překladu prvky jazyka originálu. Oba kulturní systémy jsou totožné a tendence vyrovnané. Neexistuje tedy napětí v mezičasovém ani mezikulturním faktoru, které má překladatel za úkol vyrovnávat.

3.1.4 Motivace autora a funkce textu

Motivace autora označuje důvody, ze kterých byl text napsán. Hlavním důvodem pro vznik tohoto výchozího textu je informovat čtenáře o životě Franze Kafky a jeho souvislosti s Prahou, ve které vyrůstal a která ho výrazně poznamenala. Mimo zcela nové informace chce autor podat i zajímavé doplnění čtenářem již nabytých znalostí, které zvýrazňuje perfektní grafickou úpravou publikace.

Pod pojmem funkce textu rozumíme komunikační hodnotu textu, který je již zakotven v konkrétní situaci a kontextu. Zde se jedná zejména o funkci sdělovací, přičemž autor předává své poznatky o nastudovaném tématu a propojuje je ve významově ucelený celek obohacený o pečlivě vybrané ilustrace. Vzhledem k občasnému užití zvolacích vět je text také do značné míry subjektivní, což poukazuje na jeho expresivní charakter. V textu není příliš patrná funkce apelativní ani fatická, zaměřující se na udržení komunikačního kanálu, neb autor čtenáře neoslovuje a celý obsah za použití pečlivě nastudovaných pramenů volně vypráví a popisuje. Vzhledem k uměleckému vyznění textu však stojí za zmínku jisté známky funkce poetické, která u textů na literárně-historické téma není neobvyklá, a poté funkce expresivní, která textu poskytuje literární kvalitu.

Estetický charakter uměleckého překladu spočívá v tom, že čtenář vnímá nejen jazykově zprostředkované informační hodnoty tvořící tematickou strukturu uměleckého textu, ale i vlastní jazykové zprostředkování, které na sebe strhuje čtenářovu pozornost.

3.2 VNITROTEXTOVÉ FAKTORY

Některé vnitrotextové faktory lze popsat při pouhém pohledu na text a jeho strukturu. To platí hlavně pro suprasegmentální prostředky a nonverbální elementy, které na první pohled ozvláštňují výstavbu celého díla a upoutají pozornost čtenáře, kterému se publikace dostala poprvé do rukou. K popisu textu na rovině gramatiky, lexikologie a stylistiky jsem se uchýlila až po jeho převedení do českého jazyka, neboť až při procesu překládání jsem se podrobně zabývala jevy, které do problematiky těchto lingvistických disciplín patří. K otázce obsahu či presupozic jsem přistoupila po přečtení německého originálu, po němž jsem si myšlenky nejprve utřídila a poté se snažila přesně vystihnout podstatu díla po obsahové stránce.

3.2.1 Téma, obsah a presupozice textu

Nordová (1995: 72) tematiku popisuje jako jakýsi výřez z mimojazykové reality, který vysílatel využívá. Jde tedy de facto o okruh témat, která jsou v textu, byť třeba jen okrajově, zmíněna a kterými se text zabývá. V tomto případě jsou tématy Franz Kafka a Praha, podtématy pak Kafkova rodina či konkrétní části Starého Města, které charakterizují atmosféru Kafkova života v jeho rodném městě. Název *Franz Kafka und Prag* je přirozeně popisný a nikoli symbolizující, protože podává informaci o tématu knihy a ne jej pouze naznačuje.

Analýza obsahu se provádí na základě lexika a znaků koheze, např. katafor a anafor, které vypovídají o smyslu a významu celého díla. Obsah již sestává z konkrétních fakt, která jsou pro čtenáře nová či poutavá. Mimojazyková realita se dělí reálnou a fiktivní, z nichž je pro tento výchozí text aktuální reálná. Neobsahuje žádné smyšlené informace, jejichž přítomnost je charakteristická například pro román či povídku.

Presupozice jsou předpoklady, které musí adresát pro správné pochopení textu splňovat. Autor počítá s určitými znalostmi, které již čtenář na dané téma má, a klade si otázku, co recipient zná a co je naopak potřeba blíže specifikovat či vysvětlit. Ke kategorii presupozic patří také redundance, označující často opakovaná vysvětlení a formulace, jejichž úkolem je zajistit plné porozumění textu čtenářem (Nordová 1995: 113). Na základě očekávání, která jsou na cílový text kladena, musí překladatel umět s těmito nadbytečnými informacemi naložit dle vlastního uvážení a vyrovnat stupeň redundance tak, aby odpovídal zvyklostem cílového jazyka.

Čtenář publikace s názvem *Franz Kafka und Prag* textu porozumí i bez bližší znalosti Kafkova života a Prahy na přelomu 19. a 20. století, protože autor všechny skutečnosti volně vypráví a do detailu popisuje. Naprostému neznalci těchto témat kniha nabízí velké množství

názvů, letopočtů a historických fakt, která dávají do souvislosti Kafkovo dětství, tehdejší politické dění a historické změny pražského centra.

3.2.2 Výstavba a členění textu, volba překladových pasáží

Do otázky výstavby a členění textu spadá obsahová makrostruktura, do které se řadí nadpisy, podnadpisy a členění textu na odstavce a kapitoly. Ta se dále dělí na jednotlivé mikrostruktury, které pojímají problematiku formálního dělení na věty, téma a réma.

Kniha Haralda Salfellnera je velmi různorodá, ale všechny její kapitoly se vážou k centrálnímu tématu. Na úplném začátku nalezneme jakýsi strukturovaný životopis Franze Kafky, který obsahuje čtenáři většinou již známá fakta. Následují čtyři obsáhlé kapitoly, z nichž třetí je nejrozsáhlejší a obsahuje ještě podkapitoly. Tato část se podrobně zabývá vzhledem a strukturou tehdejší Prahy, a tudíž je rozdělena do užších kapitol, z nichž se každá věnuje jednomu úseku pražského historického centra.

Pro celé dílo je příznačná intertextualita. V textu se mnohdy objevují odkazy na Kafkova díla, citace z nich vycházející a ve velké míře jsou použity úryvky z Kafkových dopisů. Mnohdy jsou též zaznamenány Kafkovy myšlenky odrážející proud jeho vědomí, který je použit například při popisu jeho procházek Prahou.

Pro svůj překlad jsem zvolila první část knihy sestávající ze dvou kapitol, které pojednávají o příchodu Kafkovy rodiny do Prahy a o tom, jak tehdejší metropole vypadala a jak se na základě technického pokroku a politického dění měnila, a to z toho důvodu, že se jedná o jakýsi úvod a hlavně ucelenou část, která nepůsobí nijak vytrženě z kontextu. Uvádí čtenáře do problematiky a připravuje půdu pro konkrétní popisy městských částí, které následují. Vzhledem k požadovanému počtu přeložených stran jsem váhala, jestli mám na tyto dvě úvodní kapitoly navázat nadcházejícím oddílem knihy a vytvořit souvislý a plynulý text, nebo mám do kapitol vložit komentáře k obrazovým přílohám, čímž bych se více přiklonila

k originální struktuře textu. Po konzultaci s vedoucím práce jsem se rozhodla okomentované obrázky, fotografie a jiné dokumenty zcela vypustit a raději pokračovat v další kapitole knihy, abych dodržela zadání práce. Vytvořila jsem tak souvislý text bez okomentované obrazové dokumentace a raději se soustředila na překlad hlavního textu. Díky tomuto rozhodnutí jsem se dostala k překladu části kapitoly zabývající se konkrétními místy, na kterých se malý Franz Kafka pohyboval.

3.2.3 Koheze a koherence

Koheze je síť gramatických a lexikálních vztahů, které tvoří strukturu textu. Koherence vypovídá o tom, jestli je text smysluplný a spolu s kohezí přispívá k logičnosti textu. Jedná se o síť vztahů utvářejících a organizujících text, kterou mohou čtenáři na základě věku, vzdělání a své dosavadní zkušenosti vnímat odlišně.

Zde je nutno podotknout, že se jedná o text monotematický, který tvoří jeden jediný systematicky uspořádaný celek, jenž je dále dělen a uspořádán do kratších kapitol. Vzhledem k tomu, že všechny kapitoly souvisí s ústředním tématem knihy, je text tematicky koherentní. Nevšimla jsem si, že by mezi jednotlivými větami chyběla sémantická návaznost či že by věty nebo dokonce celé odstavce nezapadaly do kontextu. Myšlenky autora na sebe logicky navazují a časté zmiňování osoby Franze Kafky a pražských míst tvořících centrum dění jeho mládí vypovídá o koherenci v lexikálním slova smyslu. Větší argumentativnosti textu autor mnohdy dosahuje užitím spojek na samém začátku vět či souvětí, např. „*So begann am 28. Oktober 1918 eine neue Ära*“ nebo „*Als dem jüdischen Galanteriewarenhändler Hermann Kafka ein Jahr nach seiner Heirat ein Söhnlein geboren wurde, muß die Freude groß gewesen sein*“. Většina vět v tomto textu však začíná podstatným jménem, přídavným jménem či předložkou. Pro vyjádření syntaktických vztahů ve větě autor hojně využívá suprasegmentálních prostředků, zejména dvojteček a uvozovek.

3.2.4 Gramatika: morfologie a syntax

Pro jakýkoliv překladatelský proces je gramatika nepřehlédnutelným faktorem, neboť představuje soubor pravidel, kterými se v každém přirozeném jazyce řídí stavba slov, větných členů a nakonec celých vět. Morfologie jakožto její součást pojednává o slovních druzích z hlediska jejich forem a základních významů těchto forem (Příruční mluvnice češtiny 2008: 227).

Pro text je charakteristické velké množství modálních výrazů, které tvoří slovesné jádro mnoha vět, např. „*Der **konnte** zwar den Kopf aus der Schlinge **ziehen**, für die Familie **dürften** solche Angriffe dennoch zermürend **gewesen sein**.*“ Vzhledem k tomu, že text není nijak spekulativní, vyskytují se v něm hlavně příklady modality dispoziční, neb se jedná o prosté vyprávění v minulém či předminulém čase. Věty, jejichž predikát obsahoval modální sloveso, byly mnohdy velmi komplikované a vyžadovaly při překladu do českého jazyka zvláštní pozornost a opatrnost.

Nordová (1995: 131) upozorňuje na důležitost syntaxe, tedy větné stavby, která podle ní mimo jiné odkrývá i pocity a citové zabarvení textu. Při jejím zkoumání se musíme zaměřit nejen na systémově podmíněné možnosti tvoření správných vět, ale i na jejich sémantickou strukturu. V překladatelském procesu vyžaduje náležitou pozornost překladatele, který musí dbát na správné pořadí slov ve výpovědi s ohledem na gramatický i komunikační princip (Příruční mluvnice češtiny 2008: 370).

Tato literární předloha oplývá vedlejšími větami, ale syntaktické vztahy mezi nimi a příslušnými větami hlavními nejsou natolik obtížné, aby textu ubíraly na srozumitelnosti. Mnohdy autor volí kratší věty, které zní suverénně a dá se jim snadno porozumět:

„Die Epoche der Gründerzeit und die Folgen der ungebremsen Industrialisierung zeigten sich immer deutlicher auch im Stadtbild. Hunderte Häuser mit einer oft bis ins Mittelalter zurückreichenden Baugeschichte mußten jetzt neuen Bauvorhaben weichen. Technische Neuerungen und Modernisierungswahn veränderten manche Gassenzüge bis zur Unkenntlichkeit.“

Naproti tomu občas používá velice rozsáhlá souvětí, která mnohdy sestávají z výčtu. I když nepůsobí tak rázně jako holé věty, nijak čtenáře nematou a neubírají na čtivosti psaného projevu, neboť plně spadají do německého úzu. Text zajímavě doplňují a uceleně vyjadřují autorovy myšlenky, které vyžadují delší větnou konstrukci:

„Die etwa 30.000 bis 35.000 Deutschen, die zu Beginn des 20. Jahrhunderts vor allem im Stadtzentrum lebten und nur mehr 7 % der Gesamtbevölkerung ausmachten, bildeten freilich immer noch eine selbstbewußte und stolze Oberschicht, die überwiegend wohlhabendes, nicht selten reiches Stadtbürgertum, das sich in prächtigen Villen und herrschaftlichen Wohnungen seiner materiellen und gesellschaftlichen Besitzstände erfreute: Das waren Grubenbesitzer, Bankdirektoren und Handelsherren, Landtagsabgeordnete, Fabrikanten und Universitätsrektoren, Kammerprokuratoren, Oberinspektoren und k. k. Hofratswitwen.“

3.2.5 Lexikum a styl

Lexikum je lingvistická disciplína zabývající se slovní zásobou. Jedná se tedy o konkrétní výrazy, které autor v knize použil a kterými buduje vztah čtenáře k popisovanému subjektu. Literární texty lze tudíž například od technických snadno odlišit, neb užívají zcela jinou slovní zásobu, která je pro každý ze stylů velmi specifická. Překladatel si musí uvědomit, že vzhledem ke stylu autora vytváří umělecký překlad a přizpůsobit této skutečnosti svá lexikální

řešení, aby text nebyl příznakový tam, kde ho čtenáři originálu jako příznakový nevnímají. Text je obecně plný letopočtů a dalších časových údajů označujících například počet obyvatel či číslo popisné. Text také působí téměř jako výčet osobních jmen a názvů domů, ulic a náměstí, což posiluje popisnost a konkrétnost.

Popisovaný text není nespisovný ani hovorový. Zároveň ale není odborný a je psán tak, aby poskytl informace širokému okruhu čtenářů, kteří mají různou úroveň vzdělání a kulturního rozhledu. Používá však rozsáhlá souvětí spíše než holé věty a oplývá bohatou slovní zásobou a snahou o kreativní užití jazyka, což se de facto hodí ke kouzlu obou popisovaných fenoménů. Z toho vyplývá estetický charakter uměleckého překladu. Ten spočívá v tom, že čtenář vnímá kromě jazykově zprostředkovaných informačních jednotek tvořících tematickou strukturu text také autorovo vlastní jazykové zpracování (Kufnerová 1994: 25).

Výchozí i cílový text tedy stojí na pomezí dvou stylů. Prvním z nich je styl publicistický, který se vyznačuje sdělovací funkcí a pro přenos informací používá frazémy, idiomy, parenteze a nepravé věty vedlejší. V popředí však stojí styl umělecké literatury, jehož charakteristickými rysy jsou emocionalita, expresivita a subjektivita, kterých je dosaženo užitím obrazných vyjádření a citátů. Ty mimo jiné vypovídají o intertextualitě, tj. aluzi k jiným textům (Houžvičková a Hoffmannová 2012: 183).

Český čtenář by měl dané problematice rozumět stejně nebo i lépe než čtenář německý, protože originál paradoxně vypráví kulturně-historické reálie z prostředí jeho českého překladu. Český čtenář znalý Prahy si mnohé popisované subjekty dokáže konkrétně představit, a proto nebylo nutné text doplňovat o vysvětlivky či poznámky pod čarou. Z téhož důvodu vlastně není aktuální popisovat proces naturalizace, tedy zdomácnování, protože již výchozí text se plně uskutečňuje v kulturním prostředí jazyka překladu.

Větší míru odlišností jsem shledala spíše na úrovni jazykové, zejména jedná-li se o německé výrazy či větné struktury zcela odlišné od českých. Za pomoci slovníků a konzultace s odborníky se však snad podařilo vytvořit funkční překlad do českého jazyka.

3.2.6 Suprasegmentální prostředky

Suprasegmentální prostředky text opticky odlišují a podle Nordové přesahují segmentální jednotky sémantiky a syntaxe. K nejužívanějším z nich patří kurziva, uvozovky, závorky, dvojtečky a pomlčky, které jsou v textu snadno rozeznatelné.

Kurziva je v textu použita pro pojmenování pražských deníků tak, že písmo úvodního členu zůstává nezměněno:

- die *Bohemia*, die *Union*
- das *Deutsche Abendblatt*, das *Montagblatt aus Böhmen*, das *Prager Abendblatt*, das *Prager Tagblatt*

Ze všech suprasegmentálních prostředků se v textu nejhojněji vyskytují uvozovky, které autor používá v citacích. Například v textu nalezneme část Franzova Dopisu otcí. Dále jsou uvozovky použity pro výrazy, které zcela evokují české kulturní prostředí. Jedná se o „*Tramway*“ (tramvaj), *Haus „Zum Blauen Hecht“* (Dům U Modré štiky) a dokonce „*buršáci*“ nebo „*lanovka*“, které jsou takto uvedeny přímo v německém originálu.

Závorky jsou ve výchozím textu také užity často, a to hlavně pro označení letopočtů. Jsou použity zejména pro časová rozmezí stavby konkrétních pražských památek, např. „*Auf dem Vyšehrad wurde die St.-Peter-und-Paul-Kathedrale in neugotischer Manier umgebaut (1885-1887)*“.

Pomocí pomlček a dvojteček autor vyjadřuje své myšlenky jasněji a srozumitelněji a díky těmto prostředkům je logicky celá výstavba textu přehlednější:

„Dann der Weltkrieg: In den Materialschlachten und Sturmangriffen verröchelten die letzten Kräfte des alten Österreich, und als es am Boden lag, bot sich die einmalige Gelegenheit – die Tschechen wußten die Gunst der Stunde zu nutzen.“

3.2.7 Nonverbální elementy

Neverbální prvky slouží k plnému porozumění a preciznosti. Jsou to mimojazykové prostředky, které podtrhují význam celého textu. Slouží mimo jiné též k doplnění či intenzifikaci, a v případě fotografií, kreseb, portrétů či plánek dodávají dílu autentičnost. To platí zejména pro texty zde rozebíraného literárního žánru.

Ne nadarmo je také hned na titulní straně stručný a všeřikající výraz *„literarischer Wegweiser“* (literární rozcestník), který podává výstižnou charakteristiku díla. Publikace spojuje osud rodiny slavného židovského spisovatele Franze Kafky s obrazem Prahy v období jeho života, čímž se dílo mírně podobá místopisu. O tom svědčí i mapy, které knihu provázejí. Mimo ty autor v otázce svědectví o Praze použil kopie plakátů, pozvánek a upoutávek na akce kulturního charakteru, na které Kafka při svých toulkách Prahou mnohdy narazil. Dále se v knize objevují fotografie i kresby nejznámějších budov a náměstí – mnohdy víckrát, protože poukazují na změny a vývoj, kterými prošly. V neposlední řadě pak čtenář nalezne fotografie a portréty samotného Franze Kafky, které sahají do všech částí jeho života. Poprvé je zobrazen ve věku ročního dítěte a na poslední fotografii ho najdeme spolu se sestrou Ottlou. Ke čtení o jeho velice problematickém vztahu k otci vzbuzujícím nadměrný respekt až strach se hodí i kopie dopisů, které jsou do publikace vloženy ve svém původním znění.

Vzhledem k tomu, že se jedná o publikaci o Praze, ve které jdeme po stopách Franze Kafky a jeho rodiny, je na první pohled patrné, že bude kniha čítat mnohé ilustrace a jiná grafická doplnění. Pečlivě vybrané dokumenty zájemci o tuto problematiku už tak poutavou četbu ještě zpříjemňují.

4. PŘEKLADATELSKÉ PROBLÉMY A STRATEGIE ŘEŠENÍ

Pro každý překlad obecně platí, že musí být natolik věrný, aby nezměnil autorův styl, humor, myšlenky ani výběr slovní zásoby. Na druhou stranu je ale samozřejmostí, že se vždy výchozí a cílový jazyk liší – je tedy nutno brát na tyto rozdílnosti ohled. To se týká jak výběru konkrétních výrazů nebo frází, tak syntaktické stavby věty. Zásadou však je, že překladatel nesmí lpět na konkrétních slovech, která autor používá. Musí je převést do cílového jazyka tak, aby v něm nezněla kostrbatě – zkrátka tak, aby do kontextu zapadla a nebylo z textu jasné, že se jedná o doslovný a tudíž nešikovný překlad. Pro vynikající překlad je tedy charakteristická skutečnost, že zní naprosto přirozeně a ať je styl autora jakýkoliv, není na první pohled patrné, že se jedná o překlad z cizího jazyka.

4.1 ÚVOD

Ačkoliv Levý (1998: 89) rozlišuje normu reprodukční, která se vyznačuje věrností a doslovností, a normu uměleckosti, ve které stojí v popředí požadavek krásy a estetičnosti. Obě jsou zcela nepostradatelné – překlad musí být co nejpřesněji reprodukční, ale musí být především hodnotným literárním dílem, i kdyby měl vznikat s mírným odchýlením se od originálu.

Jelikož musí být překladatel hlavně dobrý čtenář, snažila jsem se při důkladné četbě originálu především o pochopení jeho estetické hodnoty z filologického hlediska. Vzhledem

k tomu, že žádné dva jazyky nejsou souměřitelné, pokusila jsem se dle kontextu vždy vybrat ten nejlepší z potenciálních ekvivalentů, mnohdy za pomoci výkladového slovníku. Výsledek tak vznikl nejen výběrem z možných konotací, ale též mým subjektivním vnímáním a osobní konkretizací.

Pokusila jsem se být překladu věrná, ale zněl-li převod nepřírozeně, zvolila jsem větší míru volnosti za účelem zlepšení autentičnosti výsledného textu. I když jsem se tím patrně odklonila od originální struktury, byla pro mě cílem logičnost a srozumitelnost výsledku, která je charakteristickou vlastností povedeného překladu.

Tímto zachováním kvality originálu, o které Levý (1998: 40) píše, jsem se de facto přiklonila k metodě iluzionismu, podle níž vypadá dílo jako předloha či skutečnost. Teorie iluzionismu staví do popředí funkční estetičnost a jednotlivosti podřizuje celku, čímž dosahuje funkční identity. Funkcí má však výchozí text několik a je těžké všechny adekvátně uchovat. To se týče například celkového vyznění cílového textu, nesmí znít ani příliš hovorově, ani přehnaně spisovně. Proto musí překladatel při výběru ze široké škály alternativ přisoudit patřičnou důležitost jemným nuancím, které mohou mít ve výsledku zcela rozhodující vliv na vyznění cílového textu.

Hlavním cílem překladu je tedy zachovat funkční ekvivalenci s výchozím textem, estetický charakter a působení na čtenáře v jiném kulturním kontextu. Obvykle je nejobtížnější převést do cizího jazyka i jeho kulturu, která se mnohdy stejně jako jazyk diametrálně liší. Adresát překladu zpravidla žije v jiném kulturním prostředí a nastává tehdy problém zejména při převodu reálií, místních názvů a pojmenování. S ohledem na překladatelskou analýzu je tedy nutné zaměřit se na odpovídající lexikum.

V tomto ohledu jsem však měla práci paradoxně ušetřenou, neb jsem zvolila předlohu, která se plně váže na české kulturní a částečně i jazykové prostředí. Publikace Haralda Salfellnera pojednává o Praze Franze Kafky a byť je psána v německém jazyce, v hojném

počtu se v ní vyskytují německé názvy, ke kterým existují nám velice dobře známé ekvivalenty. Rozhodovací proces, který při tvorbě překladového komunikátu vede ke zvolení preferovaného výrazu, byl tedy v tomto případě nad míru snazší, než by se v otázce kulturně specifických termínů předpokládalo.

4.2 GRAMATICKÉ PROBLÉMY

Z gramatického hlediska jsem si povšimla rozdílného užití pasiva v jazyce originálu a překladu. Předloha je dobrou ukázkou toho, v jaké míře se trpný rod vyskytuje v německém populárně-naučném textu, který je z velké části popisný.

Ačkoliv je dělení pasiva v těchto dvou jazycích zcela odlišné, důvod použití zůstává víceméně stejný. Jednou z hlavních vlastností je také skutečnost, že v pasivních konstrukcích ve funkci podmětu stojí někdo jiný než konatel (původce) děje. Ten nemusí být vyjádřen vůbec nebo může ve větě získat jinou syntaktickou funkci. Proto se tedy dá říci, že se pasivními konstrukcemi mnohdy redukuje nepodstatné informace.

Porovnáme-li německy psanou předlohu a její vzniklý překlad, nalezneme mnohé pasivní konstrukce převedené do aktiva, ve kterém znějí přirozeněji a méně formálně. V jejich popředí stojí osoba nebo věc, která samotný děj vykonává – není tedy kladen důraz na osobu či věc, která je dějem zasažena.

Německá věta „*Die Tochter wuchs ins heiratsfähige Alter heran und wurde schließlich einem Schadchen überantwortet*“ byla převedena jako „*Jakmile byla dcera na vdávání, svěřili ji židovské zprostředkovatelce sňatků*“. Takto zní dle našich zvyklostí přirozeněji. V některých případech jsem se však pasiva držela i v českém jazyce. Např. pro větu „*So wurden ab 1891 in Prag etwa die deutschen Straßenbezeichnungen beseitigt*“ jsem zvolila český ekvivalent „*A tak byly od roku 1891 v Praze odstraňovány například německé názvy ulic*“. Tím se vedle otázky pasiva dostáváme ke kategorii vidu, který v německém

jazyce není tak zřetelný. V tomto případě jsem slovesný tvar přeložila jako „*odstraňovány*“, tedy nedokonavě, neboť se logicky jednalo o pozvolnou, opakovanou a ne jednorázovou činnost.

Další gramatickou kategorií, která stojí za zmínku, je modalita. Užití modálního slovesa jsem mnohdy v českém jazyce ne zvolila, ačkoliv tvořilo jádro německého protějšku, a to z důvodu přirozenějšího vyznění cílového textu. Proto na místě německé věty „*Badeni **mußte** bald **erkennen**, daß nur ein Entgegenkommen im Bereich der tschechischen Sprachforderungen zum Erfolg führen konnte*“ v češtině stojí „*Badeni brzy **pochopil**, že jedině vstřícnost může v otázce českých jazykových požadavků vést k úspěchu*“. Podobně jsem převedla větu „*Da **mochte** es Kafkas Mutter Julie in der Jugend doch leichter **gehabt haben***“ jako „*Kafkova matka Julie to **měla** v mládí přece jen lehčí*“.

Ačkoliv není překladatelovým úkolem zprostředkovat dílo tak, aby se čtenářům líbilo, ale tak, aby bylo věrnou kopií originálu a neubralo mu nic z jeho stylu, je nutno podotknout, že se překladatel mnohdy musí uchýlit k rozdělení dlouhé věty na několik kratších úseků, které však stále musí být správně pochopeny a pečlivě přeloženy. Zejména v populárně-naučných textech, které jsou určeny široké veřejnosti a jejichž funkcí je podat informace pokud možno zábavnou formou, je volba tečky a tudíž začátku nové věty a myšlenky logickým krokem na cestě ke srozumitelnému, čtivému a úspěšnému překladu.

Z tohoto důvodu jsem v některých případech delší souvětí rozčlenila na samostatné věty, než abych se úzce držela originální stavby věty. Ačkoliv je štěpení dlouhých vět na kratší považováno za stylistický posun, který způsobuje ztrátu expresivity a zploštění stylu (tzv. nivelizaci), v mnoha případech jsem se k této tendenci přiklonila. Výsledek byl však stále funkční a bylo-li možné přibližnou délku německé věty zachovat tak, že estetický dojem výsledku vážně neutrpěl, plně jsem se přizpůsobila originálu.

V originálním textu nalezneme souvětí „*Diese „Tramway“ fuhr von der Belvedere-Höhe (Letná) zur Jubiläumsausstellung im Baumgarten hinaus, später wurde die Trasse bis zum Statthalterschlößchen verlängert, ehe sie 1900, unrentabel geworden, wieder eingestellt werden mußte*“. Vyskytují se v něm informace, které by v českém překladu mohly stát zcela odděleně, aniž by se tím text jakkoliv ochudil. Naopak takto pozměněná struktura vede k logickému a srozumitelnému vyznění překladu, jehož dosažení považuji za hlavní cíl překladatelské činnosti. Proto se v českém textu objevují věty „*Tato „Tramway“ jela od Belvederu poblíž Letné k místu konání Jubilejní výstavy ve Stromovce. **Později** byla trasa prodloužena až k Místodržitelskému letohrádku. **Protože** byl provoz ztrátový, byl roku 1900 ukončen*“.

Za nejpohodlnější prostředek ke spojení dvou spolu souvisejících myšlenek považuji na základě tohoto překladatelského procesu vedlejší větu vztaznou. Snažila jsem se ovšem překládat tak, aby výsledný text nevykazoval příliš pedantský a strukturovaný charakter. Ve větách s rozvitým přičestím jsem se mnohdy k převodu pomocí vztazných vět uchýlila, neboť jsou pro český úzus přirozenější. Také díky této formě věty není na první pohled patrné, že se jedná o překlad z německého jazyka. Německou větu „*Heute ist in dem weit auf den Altstädter Ring vorspringenden Palast eine Gemäldesammlung der Nationalgalerie eingerichtet*“ jsem tedy přeložila pomocí vedlejší věty vztazné a vzniklo tak souvětí „*Dnes je v paláci, který tak výrazně vyčnívá do Staroměstského náměstí, vystavena sbírka obrazů Národní galerie*“.

Mnohdy jsem z příslovečného určení způsobu vytvořila samostatnou větu, která se stala součástí nového souvětí. Tak vznikla z německé věty „*Mit Unbehagen stand das deutsche Patriziat in den besseren Vierteln dem immer weiter anwachsenden tscheschischen Vorstadtproletariat gegenüber*“ struktura „*Německý patriciát se cítil stísněně a v lepších*

čtvrtích se dostával do střetu se stále početnějším českým předměstským proletariátem“, která by též neměla vypovídat o jinak zcela jasné německé struktuře věty.

Pokud to český úzus dovoloval, též interpunkci jsem se pokusila zachovat stejnou. Také jsem se snažila rozpoznat novou či zdůrazněnou informaci a umístit ji do cílového textu tak, aby zaujímala správnou pozici se správným důrazem a respektovala tak aktuální členění větné. Výpovědi jsem členila z hlediska kontextové zapojenosti jejích částí a s ohledem na český slovosled tak například vytvořila rozvitou větu „*V první polovině 18. století byl podle návrhu českého architekta Františka Maxmiliána Kaňky postaven na kamenných základech předešlých románských staveb a měl sloužit jako prelatura pro mnichy z řádu benediktinů, jejichž konventním kostelem byl nedaleký sv. Mikuláš*“. Z německé věty „*Im Sixthaus am zum Ringplatz gelegenen Gassenende wohnte die Familie Kafka zwischen September 1888 und Juli 1889*“ vznikla česká konstrukce „*Rodina Kafkova bydlela od září 1888 do července 1889 v domě U Sixtů na konci ulice v těsné blízkosti Staroměstského náměstí*“, v níž jsou větné členy uspořádány v jiném pořadí.

4.3 LEXIKÁLNÍ PROBLÉMY

V otázce lexikologie jsem se snažila dbát o správné nalezení českého ekvivalentu, aby byl výsledný překlad věrný a konsistentní zejména v případech, kdy pro německý výraz existuje široké spektrum rozlišných a občas dokonce zcela protichůdných výrazů. Popovič (1975: 112) definuje ekvivalenci jako „*funkční rovnocennost prvků originálu i překladu s cílem dosáhnout výrazové shody s invariantem shodného významu*“. Vilikovský (2012: 30) rozlišuje ekvivalenci totální (totožné výrazy ve výchozím a cílovém jazyce), fakultativní (jeden výraz ve výchozím jazyce vůči více výrazům v jazyce cílovém), aproximantní (více výrazů ve výchozím jazyce vůči jednomu výrazu v jazyce cílovém) a nulovou (výrazy kulturně vázané na prostředí jazyků).

Na příklad aproximantní ekvivalence jsem narazila například u adjektiv „festlich“ a „feierlich“, k nimž jsem v cílovém jazyce jako jediný schůdný našla pouze výraz „slavnostní“. Vzhledem k tomu, že jsem však nechtěla ponechat jedno z podstatných jmen, která tato adjektiva blíže specifikovala, bez přívlastku, použila jsem stejné adjektivum v jednom souvětí dvakrát. Z „festliche Turniere“ a „feierlicher Einzug“ tak vznikly „slavnostní turnaje“ a „slavnostní příchody“. Tím jsem však dosáhla malého užití synonym k obměňování výrazu, které Levý považuje za stylistické ochuzování slovníku.

Nejhojněji jsem váhala v překladu německých kompozit. Nejčastěji byla převedena do češtiny dvouslovným výrazem, ale někde jsem použila opis. Povětšinou se mi však podařilo najít odpovídající dvouslovný výraz, který v češtině nezní nijak těžkopádně, např. pro „Machtübernahme“ existuje zcela obvyklé „převzetí moci“ a pro „Geburtshaus“ se běžně používá „rodný dům“. Například „Zweivölkerstadt“ jsem přeložila jako „dvojnárodnostní město“, „Nadelstichtaktik“ jako „taktika pozvolných změn“, příslovečné určení „zu Kafkas Lebzeiten“ jako „v době Kafkova života“. V některých případech jsem však část víceslovného výrazu v cílovém textu zcela vynechala, protože zněla kostrbatě a nepřírozně. Jedná se například o německé „Theaterarchitekten“, které je jednoduše převedeno jako „architekti“, neb je z kontextu zcela jasné, že se jedná o stavitele divadla.

V textu se pochopitelně objevují, byť v malém množství, rakouské výrazy, např. „Bub“, „Matura“ a „Selchfleischhändler“. Sice na první pohled vypadají nezvykle, ale nalézt jejich český ekvivalent je relativně snadné. Hojně užívané jihoněmecké příslovce „freilich“ jsem se snažila překládat využitím českých synonym „ovšem“, „samozřejmě“ a „pochopitelně“, abych zbytečně neochuzovala lexikum cílového textu, které bylo v jiných místech překladu nevyhnutelné. Občas nalezneme i výraz archaický, jako například německé „feilbieten“. V originálu se objevují též hovorové výrazy, ale nepůsobí v překladatelském procesu potíže, neb pro ně existuje široká škála českých ekvivalentů. Jedná se například o

podstatná jména „*Absteige*“ a „*Plackerei*“, sloveso „*rumpeln*“, výraz „*patenter Kerl*“ či idiom „*auf vertrautem Fuß stehen*“.

4.4 STYLISTICKÉ PROBLÉMY

Stylistickou hodnotu originálu jsem se snažila zcela zachovat, protože změna autorova stylu by vedla k silnému oslabení efektu na čtenáře. Proto byly například zvolací věty převedeny do cílového jazyka opět jako věty zvolací, čímž zněl metatext stejně subjektivně jako originál a neodňal autorovi důraz, který myšlenkám obsaženým ve zvolacích větách propůjčil. Věta „*Wie die Stadt aufblühte infolge der Segnungen des Fortschritts!*“ je tedy převedena jako „*Jak město díky požehnání technického pokroku vzkvétalo!*“, protože plně vyjadřuje důraz, na který autor v této subjektivní konstrukci upozorňuje.

Zvolací věty v textu de facto vystupují jako přímá řeč autora. Příkladem je věta „*Wohin das alles noch führen mochte!*“, kterou jsem převedla jako „*K čemu tohle všechno ještě povede!*“ Vzhledem ke komunikační funkci textu jsem jednou ze složitých německých konstrukcí vytvořila souvětí zakončené řečnickou otázkou, která je v originále pouze naznačena:

„*Kurz: Die alte Judenstadt stand auf wertvollem Bauland, und wer hätte da schon widersprechen wollen, als man von einer grundlegenden „Assanierung“ zu reden begann, die den unzumutbaren hygienischen Bedingungen, den Brutstätten für Krankheiten, ja Epidemien und Seuchen den Garaus machen und das übervölkerte Armenquartier in ein sauberes Wohnviertel verwandeln wollte, mit modernen Zinspalästen und eleganten Jugendstilhäusern.*“

→

„Stručně řečeno, staré Židovské Město stálo na velice hodnotném stavebním pozemku, a když se začalo mluvit o radikální „asanaci“, která měla odstranit naprosto nepředstavitelné hygienické podmínky, ohniska nemocí, mory a epidemie a proměnit přelidněnou chudinskou čtvrť v čistou část města s moderními činžovními paláci a elegantními secesními budovami – kdo by proti tomu něco namítal?“

Ačkoliv jsem tedy stylistické prvky přispívající k rétoričnosti textu uchovala, v otázce modality k určitým posunům došlo. Tyto změny však vyplývají z naprosto odlišné struktury germánských a slovanských jazyků, a proto by měly být považovány za funkční posuny.

4.5 GRAFICKÁ PODOBA A ČLENĚNÍ TEXTU

Aby byla grafická podoba překladu co nejpodobnější originálu, rozhodla jsem se neodsazovat úvodní odstavce. Vzhledem k tomu, že jsem ale nevkládala do překladu obrázky, které se v něm hojně vyskytují, je grafická podoba přece jen pozměněna, protože jsou v předloze vložené fotografie, kresby, portréty a jiné patřičně okomentované dokumenty. Ve struktuře práce jinak k žádným změnám nedošlo – volba umístění odstavců a nadpisů zůstala nedotčena.

Výrazně jsem však změnila interpunkci českých vět, a to z toho důvodu, že německé užívání suprasegmentálních prvků, zejména dvojteček a pomlček, se výrazně liší od českého úzu. Kromě toho, že jsem souvětí měnila na samostatné věty jednoduché, mnohdy jsem nahradila německou dvojtečku pomlčkou. Ponechala jsem ji de facto pouze ve dvou případech, ve kterých na ni navazuje přímá řeč. Pokud mi ani pomlčka nepřišla dle českých

zvyklostí vhodná, použila jsem vedlejší větu nebo novou větu oddělenou tečkou. Jako příklady těchto změn uvádím tato souvětí:

„So unüberschaubar wie das Konglomerat politischer und ästhetischer Richtungen, so vielfältig firmierten auch die deutschen Schriftsteller, die sich unter dem Hradschin tummelten: der Rechtsanwalt Friedrich Adler oder der jüdische Arzt Hugo Salus, der fürs Deutsche glühende Bänkelsänger Oskar Wiener, der kosmopolitische Dichter Rainer Maria Rilke, der rasende Reporter Egon Erwin Kisch, der ungekrönte König der Prager Boheme Paul Leppin und allen voran die Autoren des Prager Kreises, die in den Prager Kaffeehäusern ihre Heimstätte gefunden hatten: Franz Werfel, Max Brod, Felix Weltsch, Oskar Baum, Ludwig Winder und – Franz Kafka.“

→

*„Stejně nepřehledná a různorodá jako směs politických a estetických směrů byla i skupina německých básníků, kteří se pohybovali pod Pražským Hradem. **Byl** to advokát Friedrich Adler nebo židovský lékař Hugo Salus, pro němčinu zapálený jarmareční zpěvák Oskar Wiener, kosmopolitní básník Rainer Maria Rilke, zuřivý reportér Egon Erwin Kisch, nekorunovaný král české bohémy Paul Leppin a především autoři pražského kruhu, jejichž domovem byly pražské kavárny – Franz Werfel, Max Brod, Felix Weltsch, Oskar Baum, Ludwig Winder a **samozřejmě** Franz Kafka.“*

„Dann der Weltkrieg: In den Materialschlachten und Sturmangriffen verröchelten die letzten Kräfte des alten Österreich, und als es am Boden lag, bot sich die einmalige Gelegenheit – die Tschechen wußten die Gunst der Stunde zu nutzen.“

→

„A pak přišla světová válka. V bitvách s obrovským nasazením válečného materiálu a v mohutných útocích se poslední síly starého Rakouska zcela vyčerpaly, a když leželo v troskách, naskytla se jedinečná příležitost. Češi dokázali využít příhodného okamžiku.“

„Den wichtigsten Stätten und Stationen in Kafkas Prager Leben nähert man sich am besten vom alten „Ringplatz“ aus, dem „Altstädter Ring“ inmitten der Prager Altstadt: Die Stadtmitte ist zugleich Mittelpunkt der Lebenswelt Kafkas.“

→

*„Na nejdůležitější místa Kafkova života se nejlépe dostaneme ze starého „Rynku“, tedy dnešního Staroměstského náměstí uprostřed Starého Města, **nebot'** střed města je zároveň středem světa Kafkova života.“*

5. PŘEKLADATELSKÉ POSUNY

Podle Popoviče (1975: 121) je výrazový posun označení pro nemožnost dosáhnout naprosté věrnosti originálu a snahu jí dosáhnout i za cenu určitých změn. Ačkoliv neexistuje absolutní překlad, jsou způsoby, jak v něm funkčně a hlavně vždy vědomě nahradit chybějící prvky. Tyto způsoby považujeme za funkční výrazové posuny, které jsou na základě konkrétní komunikační situace opodstatněné. Protože při překladu dochází k jistému úbytku, je nutné toto oslabení nahradit užitečnou kompenzací.

5.1 ÚVOD

Jako překladatelské posuny jsou tedy označovány nutné změny v překladu, které jsou dány nedostatkem přímého ekvivalentu v cílovém jazyce. Vyvěrají z rozdílné struktury gramatiky, lexikologie a stylistiky výchozího a cílového jazyka. Tyto nevyhnutelné posuny, ke kterým tedy dochází v důsledku rozdílů mezi jazyky, Popovič pojmenovává jako konstitutivní (objektivní) a klasickým případem posunu tohoto typu je překlad infinitivní vazby pro češtinu mnohem přirozenější větou vedlejší.

Vedle nich však ještě existují posuny individuální (subjektivní), které jsou motivovány výrazovými sklony překladatele a jsou projevem jeho záměru. Tyto odchylky jsou mnohdy nefunkčními, negativními posuny, neboť vznikají nepochopením či zjednodušením originálu. Také se mezi ně řadí posun druhový, který se uskutečňuje změnou v žánrové formě, posun rytmický, který je dán změnou metra, posun tematický, při němž dochází k substituci reálií a posun retardační, který se vyznačuje nadměrně archaizujícím stylem (Vilíkovský 2002: 44).

Vzhledem ke kulturnímu umístění popisovaného subjektu do českého prostředí a překladatelskému procesu probíhajícímu pouhé dva roky po vydání knihy není druhový, rytmický, tematický ani retardační posun pro následující komentář aktuální. Zcela určitě však během překladu došlo k posunům konstitutivním a individuálním. Za příklad individuálního posunu považuji převod věty „*In der Hauptstadt konnte es ein patenter Kerl wie er, der den Militärdienst hinter sich hatte und Arbeit nicht scheute, schon zu etwas bringen!*“ Překlad o znění „*Hlavní město mělo tomuto schopnému muži, který již měl za sebou vojenskou službu a nebál se práce, opravdu co nabídnout!*“ je sice volnější, jelikož do podmětu věty staví větný člen, který je v originále příslovečným určením místa, a volí vzhledem k této změně i odlišné sloveso, ale sémantický aspekt výrazu není ochuzený.

5.2 OCHUZOVÁNÍ SLOVNÍKU

Podle Levého (1998: 138) má stylistické ochuzování slovníku tři typy. Všechny z nich byly použity pouze v případech, kdy se v českém jazyce nevyskytuje přesný ekvivalent nebo nalezneme pouze výraz, který zní nesprávně a nepřírozně. Jedná se o:

- a) užití obecného pojmu místo konkrétního označení
(de facto generalizace - konkretizace)
- b) užití stylisticky neutrálního slova místo citově zabarveného výrazu
(de facto nivelizace - intenzifikace)
- c) malé užití synonym k obměňování výrazu
(uniformita)

K vybírání obecnějšího pojmenování a následně lexikálnímu ochuzení dochází z toho důvodu, že obecné výrazy tvoří většinu naší aktivní slovní zásoby a v mysli překladatele se objevují jako první. Někde jsem však u takového výrazu vědomě zůstala, protože mi přišel pro text vhodnější, např. „*řeznictví*“ jakožto ekvivalent „*Selchfleischhändler*“. Když jsem se uchýlila ke generalizaci, snažila jsem se ve stejné míře využít i konkretizaci, aby byly oba jevy vyrovnány.

Občas se vyskytly problémy v otázce frazeologie, disciplíně zabývající se studiem ustálených slovních spojení, jejichž význam nelze odvodit z významu jejich dílčích komponentů. Jedná se o jedinečné kombinace minimálně dvou prvků, které se v jednotlivých jazycích málokdy shodují. Při jejich překladu je nutné postupovat globálně a celou strukturu nahradit vhodným protějškem v cílovém jazyce, tzv. situačním ekvivalentem. Proto je do češtiny německý idiom „*die Weichen stellen*“ ve větě „*Zwar stand Hermann erst am Anfang seines Weges, **die Weichen aber waren gestellt***“ přeložen zcela neidiomaticky, a to

větou „*I když stál Hermann teprve na začátku své cesty, **bylo jasné, jakým směrem se bude ubírat***“. Idiomatický výraz ve větě „*Trotz dieser topographischen Stellung und augenfälligen Brückenfunktion **hatte Prag im Laufe des 18. und 19. Jahrhunderts die erste Stimme im politischen und diplomatischen Konzert Mitteleuropas dem kaiserlichen Wien überlassen müssen***“ jsem se také rozhodla vynechat, neboť mi přišel v českém úzu neobvyklý, a strukturu jsem převedla jako „*Navzdory tomuto topografickému postavení a nepřehlédnutelné spojovací funkci **musela Praha v průběhu 18. a 19. století přenechat hlavní rozhodování v politických a diplomatických otázkách střední Evropy císařské Vídni***“. Ačkoliv je ztráta idiomu stylistickým ochuzením, snažila jsem se ji nahradit v jiných místech textu a obrazný jazyk autora co nejpřesněji převést do cílového jazyka, protože vsutku oplývá metaforami, bez kterých by vykazoval jinou komunikační funkci.

Proto je například věta „*Die Wogen gingen hoch, **der Maß war voll***“ přeložena jako „*Napětí rostlo a **pohár trpělivosti přetekl***“. Stejně tak zůstaly idiomatické výrazy zachovány v následujícím úseku:

„*Das alles waren Relikte einer einst unangefochten Kulturdominanz, nun trotzig hochgehalten wie **eine bedrohte Flagge in einem Meer tschechischer Wimpel. Das „deutsche Prag“**, unfähig, den Anachronismus seiner Traumwelt zu erkennen, **gab sich einer von großer Vergangenheit gedüngten Spätblüte hin. So lebte die Mehrzahl der Deutschen und Juden weniger in einem Ghetto, wie es zuweilen formuliert wird, als vielmehr in einem elitären Elfenbeinturm mit nur geringer sozialer Bodenhaftung.***“

→

„*Toto vše byly pozůstatky kdysi nesporné kulturní dominance, které byly nyní vzdorovitě uchovávány **jako ohrožené vlajky v moři českých korouhví. „Německá Praha“**, neschopná*

rozpoznat anachronismus svého vysněného světa, **se oddávala pozdnímu odlesku své velké minulosti**. Většina Němců a Židů nežila ani tak v ghettech, jak se to nyní nazývá, ale byla spíše uzavřena **v elitářské věži ze slonoviny**, ze které měla jen minimální kontakt s okolím. “

„Anstelle des gebeugten Kaisers und seines glücklosen Nachfolgers trat der selbstbewußte Tomáš G. Masaryk, ein Kaisersurrogat hoch zu Roß, mit Peitsche und Reitstiefeln. Von einem Tag auf den andern war aus Kafkas altem Prag die moderne Hauptstadt eines slawischen Staates geworden, eingetaucht in ein Meer blau-weiß-roter Fahnen.“

→

„Místo kapitulujícího císaře a jeho neúspěšného následníka se do sedla vyhoupl Tomáš G. Masaryk – jakási náhražka císaře s bičem a v jezdeckých holínkách. Ze dne na den se tak z Kafkovy staré Prahy stalo moderní hlavní město slovanského státu, ponořené do moře červeno-modro-bílých vlajek.“

Malému užití synonym k obměňování výrazu jsem se snažila vyhnout. Proto jsem například v otázce neustálého stěhování rodiny Kafků volila výrazy „stěhovat“, „přestěhovat“, „přemístit“, „pobýt“, „usídlit“ či „usadit“. Též jsem vymyslela co nejvíce způsobů, jak se dá jinými slovy vyjádřit sloveso „využít“, které se v následujícím kontextu opakovaně nabízí:

„Lange konnten die Mönche den Bau aber nicht **nutzen**: Als Kaiser Joseph II. das Kloster 1785 aufheben ließ, wurde die Anlage von der Prager Stadtgemeinde angekauft und zunächst

als Archiv und Magazin **verwendet**. Ab 1816 diente das Haus als Theater, schließlich wurde es zu Wohnzwecken **genutzt**.“

→

„Dlouho **se** však mniši ze stavby **těšit** nemohli – když císař Josef II. nechal roku 1785 klášter zrušit, byly prostory odkoupeny obcí a nadále **využívány** jako archiv a sklad. Od roku 1816 dům **sloužil** jako divadlo a nakonec začal být **užíván** pro potřeby bydlení.

5.3 INTELEKTUALIZACE

Levý (1998: 145) rozlišuje tři základní typy intelektualizace, kterými jsou:

- a) zlogičťování textu
- b) vykládání nedořečeného
- c) formální vyjadřování syntaktických vztahů

Ačkoliv jsou příznačné pro špatně vytvořený překlad, dochází k nim za účelem lepší srozumitelnosti pro čtenáře překladu. Překlad je zlogičtěn či doplněn o vysvětlení pouze v případech, kde je to dle českého úzu nutné – tam, kde se odráží rozdílnost dvou jazyků a kultur, se kterými překladatel pracuje. Vysvětlení v závorce na místě, kde v originálu nebylo, jsem použila v doplnění gründerského, tedy „zakladatelského“ období. Dále jsem obohatila německé názvy pražských deníků a večerníků o jejich český překlad, např. „*Deutsches Abendblatt (Německý večerník)*“.

Český protějšek věty „*Oder auch etwas weniger, denn, ich glaube die Bettlerin verlor dann später die Geduld und **verschwand mir***“ jsem rozšířila o příslovečné určení místa dotvářející obrazné vyjádření, které se mi zdálo v cílovém jazyce vhodné, a tak jsem vytvořila

větu „*Nebo možná méně než desetkrát, protože mám takový pocit, že žebračce pak už došla trpělivost a zmizela mi před očima*“.

Ze stejného důvodu jsou na některých místech explicitně vyjádřena fakta, která jsou ve výchozím textu přítomná pouze implicitně. Podle Levého (1998: 146) jsou informace vyjádřené implicitně součástí stylu a dbala jsem na to, aby byl text doplněn pouze v případech, ve kterých se touto změnou struktury originálu nijak nenaruší celkový styl a dojem vyvolaný překladem. Abych čtenáři připomněla fakt, že dnešní Pařížská ulice se původně nazývala Mikulášská, vložila jsem toto pojmenování do české verze textu. Z původní doplňující informace „*(damals Niklasstraße Nr. 14, I-936)*“ tudíž vznikla poznámka „*(tehdy v Mikulášské, nyní Pařížské ulici č. 14, I-936)*“. Do české verze německé věty „*Am 21. Februar 1948 verkündete der stalinistische Ministerpräsident Klement Gottwald vom Balkon dieses Gebäudes die Demission der bürgerlichen Minister und damit den Vollzug der kommunistischen Machtübernahme in der Tschechoslowakei*“ jsem doplnila souvislost s Edvardem Benešem, neb jsem ji považovala za vhodnou, a vznikly tak věty „*Dne 21. února 1948 z balkonu tohoto paláce vyhlásil Klement Gottwald, stalinistický předseda československé vlády, že Dr. Edvard Beneš přijal demisi nekomunistických ministrů. Gottwald tím potvrdil úplné převzetí moci v Československu komunisty*“.

Také explicitace syntaktických vztahů je použita pouze tam, kde zní přirozeněji a pomáhá tak orientaci čtenáře v překladu. Ačkoliv na těchto místech originálu byly logické vztahy mezi myšlenkami nevyjádřeny, pokusila jsem se v českém překladu vazby mezi větami ujasnit a dodat tím textu jednoznačný význam. Zejména se jedná o časté užití spojek „*a*“ a „*nebo*“, díky kterým se text jevil logičtěji:

„*Zu Kafkas Lebzeiten kamen die Dinge jedoch wieder in Bewegung: In nahezu allen Bereichen des städtischen Lebens vollzogen sich stürmische Entwicklungen, in den alten*

Stadtteilen wie in den neuen Vorstädten gärte es heftig. Die Bevölkerungszahl wuchs rapide an, die Stadt dehnte sich schnell über ihre historischen Grenzen aus.“

→

„V době Kafkova života se ale dění dalo opět do pohybu – bezmála ve všech oblastech městského života probíhaly bouřlivé změny a ve starých čtvrtích i nových předměstích to prudce vřelo. Počet obyvatel rapidně rostl a město rychle přesahovalo své historické hranice.“

5.4 VYNECHÁVKY

Ačkoliv by k vynechávkám docházet nemělo, někde nebylo možné se jim vyhnout, a to vzhledem k chybějícímu výrazu či naprosto nevhodnému vyznění v jazyce cílového textu. Proto jsem například větu *„Von früher Jugend an hatte Hermann Kafka **mithelfen und mitarbeiten** müssen, an schwere Arbeit was er somit gewöhnt“* přeložila jako *„Od útlého mládí musel Hermann Kafka **pomáhat**, takže byl na těžkou práci zvyklý“* a myšlenka spolupráce tak zůstala zcela bez povšimnutí, protože se do českého kontextu a souvislosti s mládím nehodí. Stejně tak byla věta *„Der Einschreibung in das humanistische Staatsgymnasium war **eine Aufnahmeprüfung in den Fächern Religion, Deutsch und Mathematik** vorgegangen, die Kafka ohne weiteres bestanden hatte“* přeložena jako *„Zápisu na státní humanitní gymnázium předcházela **přijímací zkouška z náboženství, německého jazyka a matematiky**, kterou Kafka hravě zvládl“*. Také jsem vynechávala v případech, kdy se v německé větě vyskytly dva podobné výrazy. Do češtiny by se daly přeložit pouze synonymy a jeden z výrazů by byl zcela zbytečný a irelevantní. Právě proto z věty *„Auch wenn die Familie bestimmt nicht über sehr viel Hausrat verfügte, den sie von einem Ort zum anderen schaffen mußte, eine Plackerei war das Siedeln allemal, **verbunden mit Formalitäten, Sorgen und allerhand Wegen**“* vzniká *„Přestože mladá rodina jistě neměla hodně věcí, které by*

musela přenášet z místa na místo, bylo stěhování pokaždé úmorné a spojené s různými formalitami a starostmi“. Podobně jsem v české verzi textu vynechala přístavek, který autor originálu použil, a tudíž byla věta „*Die Tochter wuchs ins heiratsfähige Alter heran und wurde schließlich einem **Schadchen** überantwortet, also einem jüdischen Heiratsvermittler*“ převedena jako „*Jakmile byla dcera na vdávání, svěřili ji židovské zprostředkovatelce sňatků*“. Byť je tímto posunem ochuzen stylistický ráz originálu, neměl by překlad postrádat žádného významného nositele významu.

6. ZÁVĚR

Publikace rakouského autora Haralda Salfellnera je velmi čtivá a zajímavá. Byť po ní sáhne zejména čtenář, který již o Praze počátku 20. století a její souvislosti s životem a dílem Franze Kafky mnohé ví, je přístupná i těm, pro které je kniha na toto téma čtenářskou prvotinou. K příjemnému prožitku z četby přispívá i grafická úprava publikace, která čtenáři nabízí celou řadu fotografií, kreseb, portrétů a dalších obrazových dokumentů, které podávají svědectví o propojenosti Kafkova života s kouzlem tehdejší metropole.

Autor prokazuje literární talent a cítění pro bohaté využití německého jazyka. Proto je pro překladatele nejtěžší vytvořit takový cílový text, který nebude ochuzen ani po lexikální ani po stylistické stránce. Vzhledem ke svému ne zcela konvenčnímu rázu se ale v textu objevují pasáže, které představují problémy právě na rovině lexikální a stylistické. Ty však činí originál překladatelsky zajímavým.

Podstatným rysem předlohy je soubor funkcí, které vykazuje. Z toho pramení hlavní zásada překladatelské činnosti spočívající v zachování funkční ekvivalence s výchozím textem. Pro dosažení stejného efektu originálu a překladu bylo mnohdy nutné sáhnout k posunům na rovině intelektualizace, a to z toho důvodu, že zlogičťování a vykládání nedořečeného slouží k dosažení lepší srozumitelnosti na straně čtenáře překladu. Byť došlo během překladu i k posunům vedoucím ke stylistickému ochuzení originálního textu, snažila jsem se tyto ztráty na jiných místech kompenzovat a vytvořit tak hodnotný výsledný text.

7. BIBLIOGRAFIE

Primární literatura

Salfellner, Harald. *Franz Kafka und Prag*. Praha: Vitalis, 2010. ISBN 978-3-89919-061-8

Sekundární literatura

HOUŽVIČKOVÁ, Milena – HOFFMANOVÁ, Jana. *Čeština pro překladatele*. Praha: FFUK, 2012. ISBN 978-80-7308-405-9

KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Praha: H&H, 1994. ISBN 80-7260-057-5

LEVÝ, Jiří. *Umění překlada*. Praha: Panorama, 1998. ISBN 80-237-3539-X

NORD, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen*. Tübingen: Julius Groos Verlag, 1995. ISBN 978-3-87276-868-1

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975. ISBN 80-8050-703-1

VILIKOVSKÝ, Jan. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002. ISBN 80-2373-670-1

Příručky a slovníky

Duden: Deutsches Universalwörterbuch. 6. Mannheim: Dudenverlag, 2006. ISBN 978-3-411-05506-7

Pravidla českého pravopisu. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1327-X

Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-980-5

8. PŘÍLOHA - VÝCHOZÍ TEXT

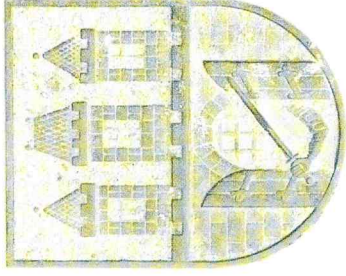

FRANZ KAFKAS PRAG

Machen wir uns frei von der romantischen Vorstellung, Prag sei zu Kafkas Lebzeiten ein beschauliches Städtchen in der altösterreichischen Provinz gewesen. Schon lange vor dem habsburgischen Machtantritt an der Moldau ging die kulturelle und politische Ausstrahlung Prags über die Landesgrenzen hinaus. Mehr als einmal war die böhmische Hauptstadt zentraler Schauplatz der europäischen Geschichte und geistiger Mittelpunkt des Kontinents gewesen. An der Schnittstelle wichtiger Handelswege kam der Stadt erhebliche strategische Bedeutung zu: als Brücke nach Osten, die sie bis heute geblieben ist, genauso wie als politisches und kulturelles Bindeglied zwischen dem alten Österreich und der aufstrebenden preußischen Metropole Berlin. Nachdem Preußen und Österreich ihre Rollen im künftigen Europa 1866 auf dem Schlachtfeld bei Königgrätz geregelt hatten, wurde das Ergebnis symbolträchtig im „Frieden zu Prag“ festgeschrieben.

Seit ihren Anfängen im 9. Jahrhundert war Prag die Hauptstadt des tschechischen Volkes. Von besonderer Bedeutung war Prag aber stets auch als Zentrum des wirtschaftlich bedeutenden Deutschböhmens, das sich um den weitgehend slawischen Kern Innerböhmens legte. Die Hauptstadt verklammerte so ungleiche Landschaften wie das karge Riesengebirge und die nordböhmischen Industrielandschaften mit dem bäuerlichen Egerland und der poetischen Böhmerwaldlandschaft Adalbert Stifters.

Trotz dieser topographischen Stellung und augenfälligen Brückenfunktion hatte Prag im Laufe des 18. und 19. Jahrhunderts die erste Stimme im politischen und diplomatischen Konzert der mitteleuropäischen Mächte dem kaiserlichen Wien überlassen müssen. Zu Kafkas Lebzeiten kamen die Dinge jedoch wieder in Bewegung: In nahezu allen Bereichen des städtischen Lebens vollzogen sich stürmische Entwicklungen, in den alten

Das Stadtwappen von Prag.

Abb. links: Franz Kafka vor dem Oppelthaus (1922).

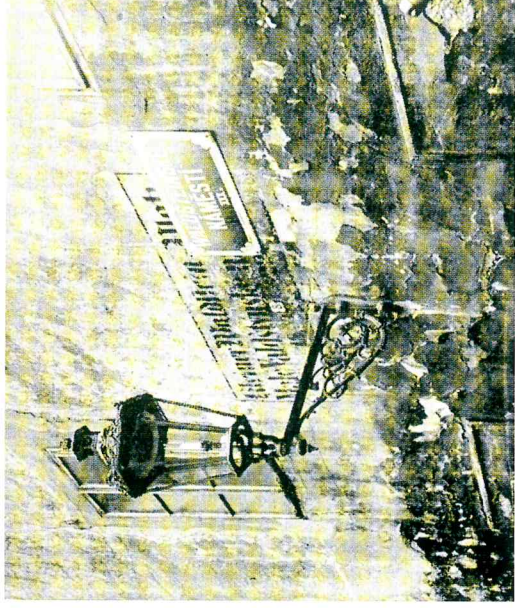

Abb. unten: Dienstmänner (um 1900).

Stadtteilen wie in den neuen Vorstädten gäbe es heftig. Die Bevölkerungszahl wuchs rapide an, die Stadt dehnte sich schnell über ihre historischen Grenzen aus.

Mit Unbehagen stand das deutsche Patriziat in den besseren Vierteln dem immer weiter anwachsenden tschechischen Vorstadtproletariat gegenüber: Das Prager Deutschtum, einst das Rückgrat der tonangebenden Bürgerschaft und der städtischen Verwaltung, wurde im 19. Jahrhundert zahlenmäßig marginalisiert und verlor spürbar an Einfluß und politischer Macht. Hatte es in den vierziger Jahren in Prag noch eine deutsche Majorität gegeben, so waren die Mehrheitsverhältnisse schon wenige Jahre vor Kafkas Geburt ins Gegenteil verkehrt: Anno 1880 standen den ca. 32.000 Prager Deutschen etwa 126.000 Tschechen gegenüber. Die Folgen lagen auf der Hand: Schon 1882 saß kein einziger deutscher Stadtrat mehr im Rathaus, seit

1883 besaß auch der Landtag eine tschechische Mehrheit. Wo nur immer möglich, war allem Deutschen der Kampf angesagt und der tschechischen Sprache die Vorherrschaft eingeräumt worden. So wurden ab 1891 in Prag etwa die deutschen Straßenbezeichnungen beseitigt. In den Gassen und Plätzen mehrten sich die nationalen Symbole der Tschechen, ihre deutschen Pendanten wurden nach Möglichkeit entfernt. In zähem Ringen gelang den Tschechen die „Rückeroberung“ ihrer Stadt, Aufschrift für Aufschrift, Denkmal für Denkmal. Althergebrachte Straßennamen wurden in nationalpolitischem Sinne geändert, die alte Spornergasse auf der Kleinauseite etwa, wo der tschechische Dichter Jan Neruda gewohnt hatte, sollte nun Nerudova heißen. Das war nicht nur eine Verneinung vor dem großen Schriftsteller, dahinter steckte auch ein gerüttelt Maß an nationalpolitischem Kalkül. Da sie ihre politische Macht in den städtischen Vertretungskörpern eingebüßt hatten, mußten die Deutschen diese

Ein tschechisches Straßenschild auf dem Waldsteinplatz überdeckt die ehemals zweisprachige Beschriftung und verdeutlicht den nunmehr slawischen Charakter der Stadt (um 1912).

Nadelstichtraktik wohl oder übel hinnehmen. Ihr Einfluß im Wiener Reichsrat endete vor den Prager Stadtgrenzen.

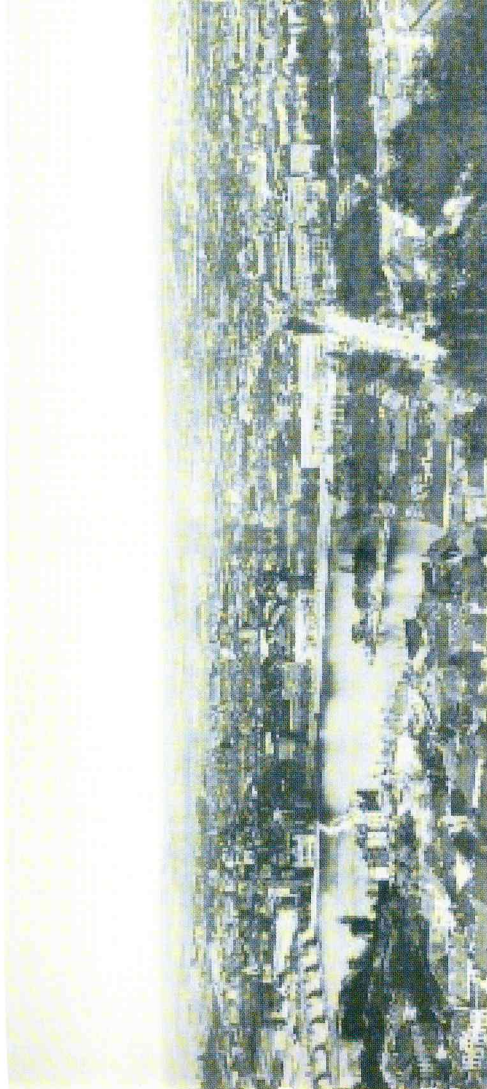
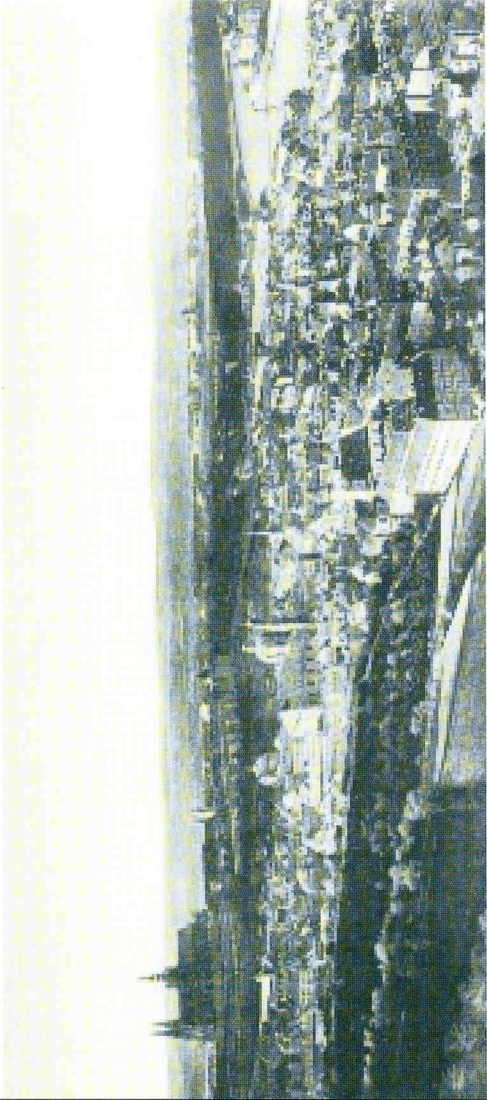
Die etwa 30.000 bis 35.000 Deutschen, die zu Beginn des 20. Jahrhunderts vor allem im Stadtzentrum lebten und nur mehr 7 % der Gesamtbevölkerung ausmachten, bildeten freilich immer noch eine selbstbewußte und stolze Oberschicht, ein überwiegend wohlhabendes, nicht selten reiches Stadtbürgertum, das sich in prächtigen Villen und herrschaftlichen Wohnungen seiner materiellen und gesellschaftlichen Besitzstände erfreute: Das waren Grubenbesitzer, Bankdirektoren und Handelsherren, Landtagsabgeordnete, Fabrikanten und Universitätsrektoren, Kammerprokuratoren, Oberinspektoren und k. k. Hofratswitwen. Dieser vornehmen Auslese standen zwei blühende Theater, eine Universität, eine Technische Hochschule, ein Konzerthaus, ein halbes Dutzend Gymnasien, einige leistungsstarke Verlage, etwa zweihundert im „Deutschen Haus“ beheimatete Vereine und mehrere überregional gelesene Tageszeitungen zur Verfügung, darunter die *Bohemia* und das *Deutsche Abendblatt*, das *Montagsblatt aus Böhmen* und das regierungsamtliche

*Nur zwei Dinge sind
obligat: Kein Lie-
bäugeln mit dem
Slawentum und keine
Feindseligkeit gegen
das Judentum. Beides
sind Existenzbedin-
gungen der hiesigen
deutschen Gesellschaft.*

Friedrich Jodl

Prager Abendblatt, die *Union*, eine tschechische Zeitung in deutscher Sprache, und allen voran das berühmte *Prager Tagblatt*, das zeitweise wochentags in zwei Ausgaben erschien. Das alles waren Relikte einer einst unangefochtenen kulturellen Vorherrschaft, die man trotzig hochzuhalten suchte wie eine bedrohte Flagge in einem Meer tschechischer Wimpel. Das „deutsche Prag“, unfähig, den Anachronismus seiner Traumwelt zu erkennen, gab sich einer von großer Vergangenheit gedüngten Spätblüte hin. So lebte die Mehrzahl der Deutschen und Juden weniger in einem Ghetto, wie es zuweilen formuliert wird, als vielmehr in einem elitären Elfenbeinturm mit nur geringer sozialer Bodenhaftung.

Die Epoche der Gründerzeit und die Folgen der ungebremsten Industrialisierung zeigten sich immer deutlicher auch im Stadtbild. Hunderte Häuser mit einer oft bis ins Mittelalter zurückreichenden Baugeschichte mußten jetzt neuen Bauvorhaben weichen. Technische Neuerungen und Modernisierungswahn veränderten manche Gassenzüge bis zur Unkenntlichkeit. Im November 1885 nahm im Stadtviertel Podolí ein neues Wasserwerk seinen regulären Betrieb auf, nun konnten die Prager Haushalte mit Trinkwasser

versorgt und mit englischen Toiletten ausgestattet werden. Die vertrauten Brunnen in den Prager Gassen, aus Stein modelliert oder aus Holz gezimmert, verschwanden nach und nach aus dem Stadtbild. Architekten schrieben sich mit prächtigen Prunkbauten, die uns bis heute Respekt abverlangen, in die Annalen der Stadtgeschichte: Auf dem Vyšehrad wurde die St.-Peter-und-Paul-Kathedrale in neugotischer Manier umgebaut (1885–1887), am oberen Ende des Wenzelsplatzes führte man den imposanten Neurenaisancebau des Nationalmuseums auf (1885–1890), nur wenige hundert Meter weiter errichteten die Wiener Theaterarchitekten Fellner und Helmer das Gebäude des Neuen Deutschen Theaters (1886–1887). Im Jahr 1888 kaufte die Gemeinde die Schanzen zwischen den Stadtvierteln Prager Neustadt und Königliche Weinberge auf. Die alten Mauern wurden geschleift, die parzellierten Grundstücke verbaut, die bisher getrennten Stadtviertel konnten zusammenwachsen. Auf den Laurenziberg führte ab 1891 eine Standseilbahn, und die Ausflügler konnten jetzt bequem zu dem Aussichtsturm hinauffahren, der sich dort seit neuestem ins Gesamtbild der Hunderten Prager Türme fügte. Und von der Spitze aus sah man den Wandel der Stadt,

Nationale Symbole bestimmten den Alltag: Siegel der Deutschen Sektion des Landeskulturrats für das Königreich Böhmen (um 1901).

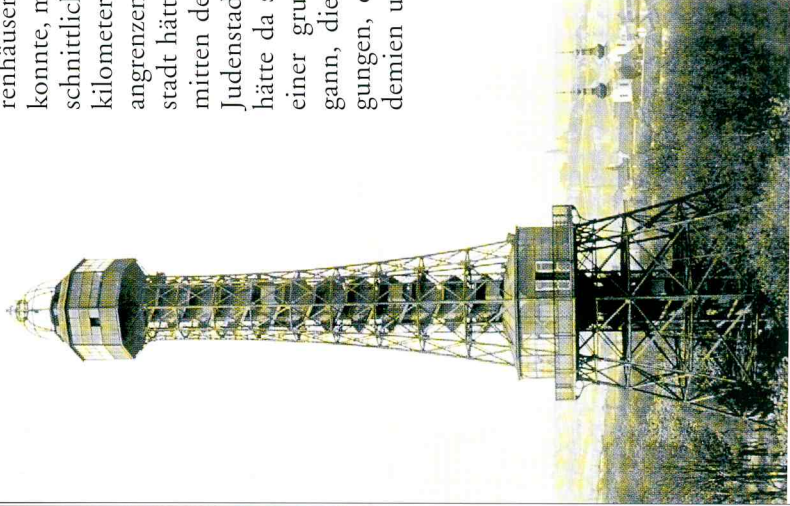
Prag läßt nicht los (...). Dieses Mütterchen hat Krallen. Da muß man sich fügen oder –. An zwei Seiten müßten wir es anzünden, am Vysehrad und am Hradschin, dann wäre es möglich, daß wir loskommen.

Franz Kafka
an Oskar Pollak
am 20. Dezember 1902

Abb. unten: Anlässlich der Böhmisches Jubiläumssausstellung des Jahres 1891 wurde auf dem Laurenziberg ein eiserner Aussichtsturm, die 60 Meter hohe Petřínwarte, errichtet.

Abb. rechts: Ein Motiv aus der alten Judenstadt: der Laden des Altwarenhändlers Mojžiš Reach (um 1898).

sah neue Brücken und Paläste, neue Museen und Denkmäler, hier ein neues Repräsentationshaus, dort ein modernes Rathaus – wohin Kafka auch schaute, überall wucherte Neues aus dem geschichtssträchtigen Prager Boden.

Auch in der Altstadt wurde geschleift, verändert, gebaut. Besonders hart traf die Fortschrittseuphorie das alte Judenviertel, das sich hinter dem Altstadt-Ring ausdehnte. Die vornehmen jüdischen Familien, die in Handel, Industrie und Verwaltung Wohlstand erlangt hatten, wohnten dort nicht mehr, seit sie das Ghetto verlassen durften. Aber die Gestrauchelten und Gefallenen, die Mittellosen und Armen harrten dort aus, zwischen Dirnen, Gaunern und lichtscheuem Gesindel. Verrauchte Kaschemmen, verrufene Hurenhäuser, verlauste Absteigen: Wer es einrichten konnte, mied das zwielichtige Viertel, wo sich durchschnittlich mehr als 1800 Menschen pro Quadrat-kilometer drängten – fast dreimal soviel wie in den angrenzenden Altstadtbezirken. Irgendwo in der Vorstadt hätte es wohl niemanden gekümmert, aber inmitten der Altstadt, in bester Lage – kurz: Die alte Judenstadt stand auf wertvollem Bauland, und wer hätte da schon widersprechen wollen, als man von einer grundlegenden „Assanierung“ zu reden begann, die den unzumutbaren hygienischen Bedingungen, den Brutstätten für Krankheiten, ja Epidemien und Seuchen den Garaus machen und das überfüllte Armenquartier in ein sauberes Wohnviertel verwandeln wollte, mit modernen Zinspalästen und eleganten Jugendstilhäusern.

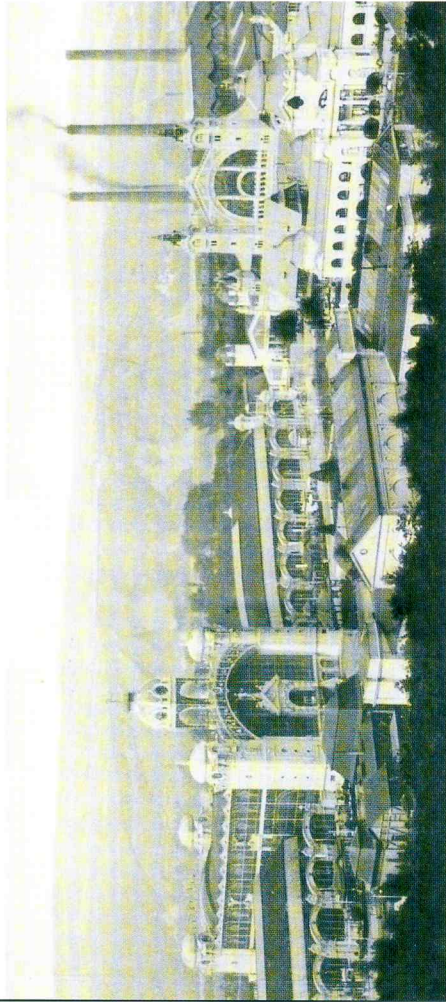
Auch die zeitgenössische Literatur entwickelte sich stürmisch. Draußen in den ländlich-industriellen Randgebieten der Deutschböhmen bevorzugte die Leserschaft zwar noch das breitgefächerte Schrifttum einer bodenständigen Heimatkunst, die literarischen Kreise der Hauptstadt aber, insbesondere die

Dichter selbst, hatten ein feines Ohr für neue Störungen. Nicht mehr von naturalistischer Wirklichkeit war da die Rede, sondern von Symbolisten und Neuromantikern, von Impressionisten und Expressionisten – die Moderne brach sich in wechselnden Spielarten die Bahn, die Atmosphäre einer welt-offenen Großstadt leistete ihr gehörig Vorschub. So unüberschaubar wie das Konglomerat politischer und ästhetischer Richtungen, so vielfältig firmierten auch die deutschen Schriftsteller, die sich unter dem Hrad-schein tummelten: der Rechtsanwalt Friedrich Adler etwa oder der jüdische Arzt Hugo Salus, der fürs Deutsche glühende Bänkelsänger Oskar Wiener, der kosmopolitische Dichter Rainer Maria Rilke, der ra-sende Reporter Egon Erwin Kisch, der ungekrönte König der Prager Boheme Paul Leppin und allen voran die Autoren des Prager Kreises, die in den Pra-ger Kaffeehäusern ihre Heimstätte gefunden hatten: Franz Werfel, Max Brod, Felix Weltsch, Oskar Baum, Ludwig Winder und – Franz Kafka. Mit dieser kul-turellen Hochblüte konnte die Stadt neben Metropolen wie Paris, Berlin und Wien bestehen, und durch ihre

In uns leben noch immer die dunklen Winkel, geheimnisvollen Gänge, blinden Fenster, schmutzigen Höfe, lärmenden Kneipen und verschlossenen Gasthäuser. Wir gehen durch die breiten Straßen der neuerbauten Stadt. Doch unsere Schritte und Blicke sind unsicher. Innerlich zittern wir noch so wie in den alten Gassen des Elenids. Unser Herz weiß noch nichts von der durchgeführten Assanation. Die ungesunde alte Judenstadt in uns ist viel wirklicher als die hygienische neue Stadt um uns. Während gehen wir durch einen Traum: selbst nur ein Spuk vergangener Zeiten.

Franz Kafka

Das Ausstellungsgelände im Baumgarten (um 1900).

Eigenschaft als exotische Zweivölkerstadt nahm sie eine bemerkenswerte Sonderstellung ein.

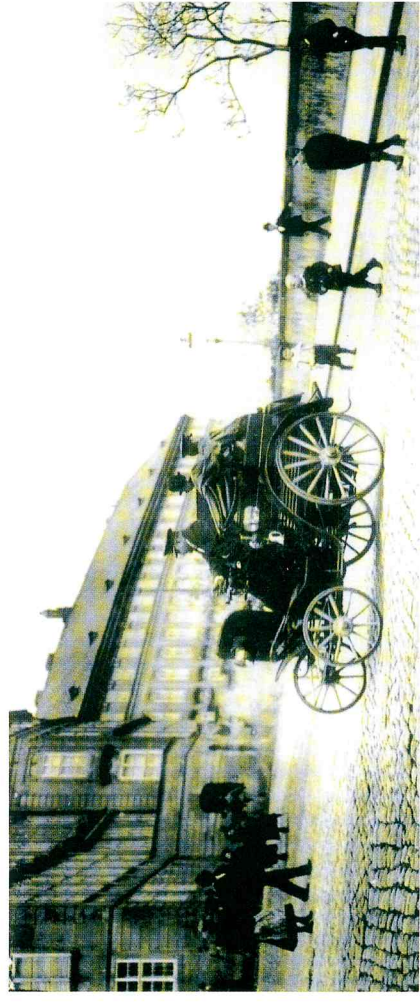
Der allgegenwärtige Wandel und der zivilisatorische Fortschritt beschränkten sich freilich nicht auf ästhetische Fragen, Kunst und Kultur, sie betrafen alle Bereiche des täglichen Lebens. Handel, Industrie und Technik erlebten einen ungeheuren Aufschwung. Die Telephonie setzte sich rasch durch (ab 1889 konnte man Ferngespräche bereits mit Wien führen), Elektrizitätswerke ermöglichten den Betrieb neuartiger Apparaturen, die Moldau wurde schiffbar gemacht, und die „Elektrische“ sowie erste Motorwagen kündeten seit den 1890er Jahren von einer nicht mehr fernen Verkehrsrevolution. Die erste elektrische Straßenbahn rumpelte 1891 durch die Stadt, betrieben von einem provisorischen Kraftwerk. Diese „Tramway“ fuhr von der Belvedere-Höhe (Letná) zur Jubiläumsausstellung im Baumgarten hinaus, später wurde die Trasse bis zum Statthalterschloßchen verlängert, ehe sie 1900 wegen mangelnder Rentabilität wieder eingestellt werden mußte. Anno 1894 wurden Teile Prags zum ersten Mal mittels eines kleinen Elektroaggregates elektrisch beleuchtet. Im darauffolgenden Jahr, 1895, wurde dann das erste reguläre E-Werk innerhalb der Böhmisches Länder in Betrieb genommen, das städtische

Reinigungsgarnitur der Prager Straßenbahn (um 1900).

Elektrizitätswerk in Prag-Žižkov, und 1899 nahm schließlich das „Zentrale Prager Elektrizitätswerk“ in Holešovice seinen Betrieb auf, das mehrere führende Industrieunternehmen gemeinschaftlich eingerichtet hatten. Technischer Fortschritt hieß das Zauberwort, und in immer kürzeren Abständen wurden neue Erfindungen eingeführt und in den Intelligenzblättern besprochen: Anno 1906 kurvten bereits 69 behördlich gemeldete Benzinkutschen durch die Stadt, die ersten Fluggeräte, von tollkühnen Männern in leichte Höhen pilotiert, erschienen am Horizont, und in dunklen Vorführräumen ermöglichten die belebten Bilder der jungen Kinematographie einen Blick hinaus in die weite Welt. Seit 1907 gab es in Prag ein erstes ständiges Kino, den Biographen Ponrepo im Haus „Zum Blauen Hecht“ in der Altstadt, Karlsgasse Nr. 20 (I-180). Zu Beginn des Weltkriegs hatten sich bereits 39 Kinos etabliert, und die Prager konnten aus einem immer breiteren Angebot von Filmen auswählen. Da sah man zwar noch nicht viel mehr als relativ einfach auf Celluloid gebannte Theateraufführungen oder herkömmliche Varieté-Programme, und auch dies nur in Schwarzweiß und mit ein wenig Musikbegleitung, aber das tat der Begeisterung keinen Abbruch: Ergriffen folgten Kafka und seine Freunde den laufenden Bildern in den „Lichtspieltheatern“.

Ein Automobil Benz auf dem Vorplatz der Prager Burg (1898).

Grand Theatre-Bio „Elite“
 Pofč. 5. Hotel Kaiser v. Österreich. Tel. 749/VIII
 Monopol-Exklusiv mit Größtaufführungsrecht für Prag!

? Fantomas ?
 Sechsteiliges in 4 Akten nach dem berühmtesten gleichnamigen Roman.

Sklaven des Goldes
 Bedeutendste Bühnen-Drama in 3 Akten mit unverwundlichen Schlüsseln.

„Die elektrische Bahn von London nach Superbagnères.“ Operl. Original-Aufnahme aus dem französischen Kinos. „Kur eines Beamten zum Eheverfehlen.“ Operette.
 Vorstellungen am 5 und 8 Uhr.

Wie die Stadt aufblühte infolge der Segnungen des Fortschritts! Alles schien besser und größer zu werden, eleganter und reicher. Freilich, man durfte nicht hinter die Kulissen schauen, nicht hinaus in die Arbeiterbezirke, wo sich ein explosives Gemisch aus Elend und Verbitterung zusammenbraute, ein sozialer Schwelbrand, der nur mühsam mit Gesetzen und Verordnungen eingedämmt werden konnte. Hinter den dicken Brokatvorhängen schüttelte man den Kopf über die neuen Schlagworte, die da lauteten: Arbeiterbewegung, allgemeines Wahlrecht, Sozialismus, Gewerkschaft, Streikrecht, Arbeitszeitverkürzung – wohin das alles noch

Abb. oben: Kinoanzeige für den Western *Sklaven des Goldes*, den Kafka im Grand Theatre-Bio „Elite“ sah (1913).

Abb. rechts unten: Plakat der tschecho-slawischen heimatkundlichen Ausstellung in Prag (1895).

Deutsche und Juden: das war damals für das tschechische Prag fast identisch, und beide, Deutsche und Juden, waren gleich verhaßt. Die Juden sprachen Deutsch und waren österreichische Patrioten ...

Willy Haas

Bemühungen der wenigen Besonnenen stand ablehnend eine Majorität gegenüber, die von Ausgleich nichts wissen wollte. Noch vor der Jahrhundertwende hatte sich diese ethnische Rivalität zu einem wahren Stellungskrieg ausgewachsen, in dem die seltenen Worte der Mäßigung und Vernunft auf beiden Seiten vom Geschrei militanter Radikaler übertönt wurden.

Die Anfänge des tschechischen Nationalbewußtseins zu Beginn des 19. Jahrhunderts hatten sich noch auf die Arbeiten tschechischer Gelehrter gestützt, die ihre Werke in deutscher Sprache verfaßten und die auch mit deutscher Kultur auf vertrautem Fuß standen – man denke nur an den Sprach- und Literaturwissenschaftler Josef Dobrovský oder an den nationalkonservativen Historiker František Palacký. Wie anders die Situation wenige Jahrzehnte später! Radikale nationale Kräfte steuerten auf beiden Seiten einen unversöhnlichen Konfrontationskurs, der Zusammenstoß konnte nicht ausbleiben. Die Reaktionen auf die Sprachenverordnungen des vormaligen Statthalters in Galizien, Kazimierz Graf Badeni, der 1895 von Kaiser Franz Joseph mit der Bildung einer „Regierung der starken Hand“ beauftragt worden war, zeigten, daß längst jede Gesprächsbasis zwischen den beiden böhmischen Volksgruppen verlorengegangen war: Badeni wollte neue Steuergesetze durchbringen und zudem ausstehende Etarverhandlungen mit der ungarischen Reichshälfte führen. Er suchte deshalb durch verschiedene Konzeptionen den erforderlichen Burgfrieden mit den Tschechen zu schließen und beendete knapp einen Monat nach

Abb. oben: Straßenrede des tschechischen Sozialdemokraten František Soukup um 1910. Kafka hörte im Juni 1912 im Repräsentationshaus einen Vortrag Soukups.

Abendblatt.

Das Vaterland.

Zeitung für die österreichische Monarchie.

Telephon-Nummer der Redaktion: 2543.

Telephon-Nummer des Expeditions- u. Anfertigungs-Bureaus: 2032.

Donnerstag, den 2. December 1897.

XXXVIII

Wien, 2. December.

Heber Prag ist heute das Standrecht vorläufig wieder. In dieser außerordentlich scharfen Maßregel ist für Oesterreich schon lange nicht mehr getritten worden. Die gefürchtete Vorgänge in Prag lassen jedoch die Anwendung dieses Herrschaftsmittels

sonst betreffend die Aufhebung der jetzigen Lage als auch der demnach einwirkenden Taktik enthält. Gegenüber der Behauptung der Presse der Diktationellen kann hervor gehoben werden, daß die Position der beiden Parteien keineswegs durch den Regierenswechsel irgendwie erleichtert ist, sondern daß im Gegenteil sämtliche Voraussetzungen der erwähnten Parteien ruhig der weiteren Entwicklung entgegenstehen ist entschlossen, die Ziele des gemeinschaftlichen Programmes nicht aus den Augen zu lassen und in entlasteter

Bericht der Vaterland-Zeitung über den Prager „Demokratismus“, gewalttätige nationale Ausschreitungen, die mittels des Standrechts eingedämmt werden mußten (1897).

Amtsantritt einen bereits seit zwei Jahren über Prag verhängten Ausnahmezustand. Mit einer Wahlrechtsreform, die er im Juni 1896 durch den Reichsrat brachte, hoffte er, die in fortwährender Obstruktion verharrenden „Jungtschechen“ zu bändigen, deren Fraktion zur stärksten politischen Kraft der Tschechen herangewachsen war. Badeni mußte bald erkennen, daß nur ein Entgegenkommen im Bereich der tschechischen Sprachforderungen zum Erfolg führen konnte. So erließ er am 5. April 1897 Sprachverordnungen für das Kronland Böhmen (drei Wochen später auch für Mähren), die heftigste Reaktionen, ja eine Staatskrise auslösten.

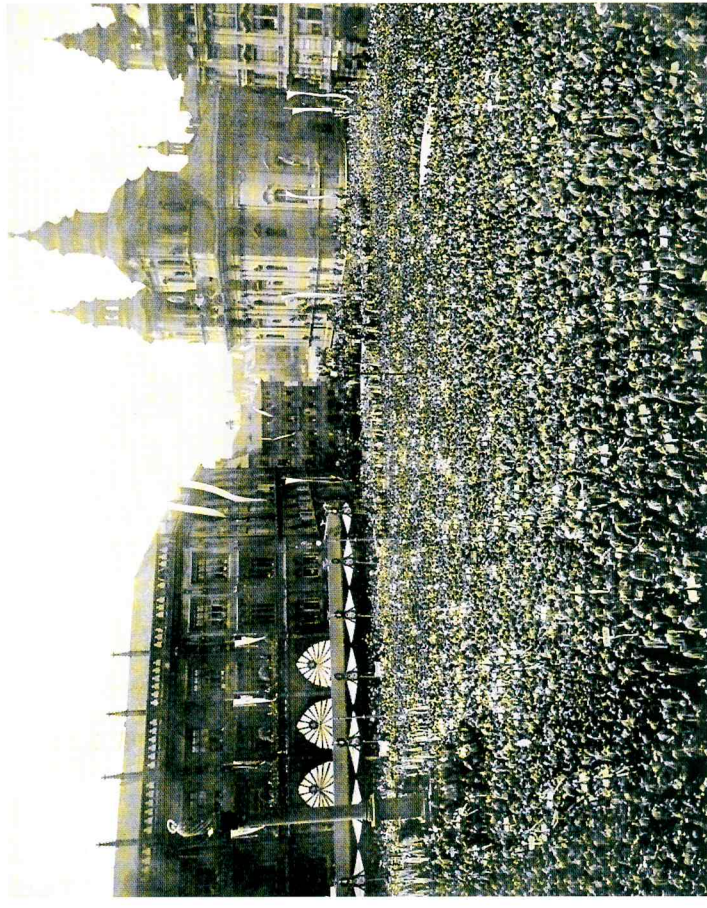
Laut den Badenischen Verordnungen, die ohne Konsultation mit den Repräsentanten der böhmischen Deutschen verabschiedet worden waren, sollten im Behördenverkehr der böhmischen Kronländer Tschechisch und Deutsch gleichgestellt werden. Dies hätte einen deutschen Beamten in einer deutschböhmischen Stadt wie etwa Reichenberg oder Karlsbad gezwungen, Tschechisch zu lernen, sofern er eine Karriere im Staatsdienst anstrebte. In den deutschen

Abb. rechts: Massenversammlung des tschechischen nationalen Turnbundes Sokol auf dem Altstädter Ring (1912). 18.000 Turner statterten der „slawischen“ Gastgeberstadt Prag ihren Dank ab.

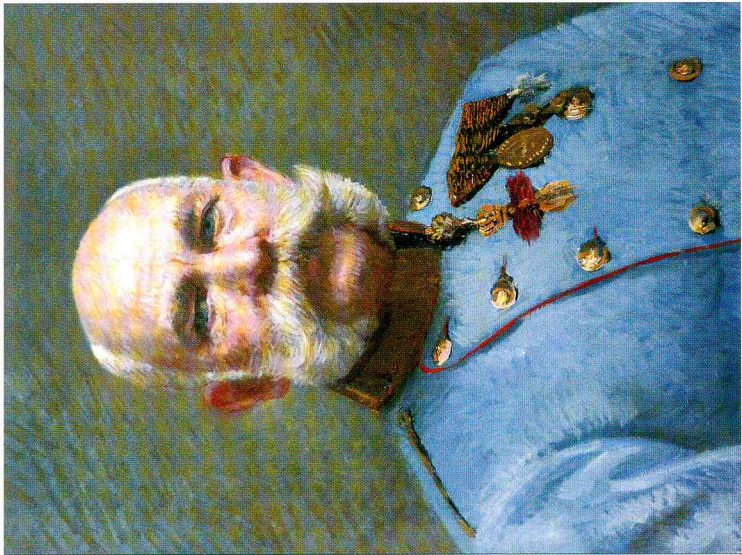

Gebieten der böhmischen Kronländer schlug dieser Vorstoß wie eine Bombe ein, zumal man sich lange schon wegen des hohen Anteils tschechischer Beamter in der öffentlichen Verwaltung provoziert fühlte. Aus Wien hatte man sich Unterstützung im Volkstumskampf erwartet, nun wählte man sich von dem polnischen Grafen desavouiert, schlimmer: gedemütigt. Die Wogen gingen hoch, das Maß war voll. Daß auch die Tschechen in ihren angestammten Siedlungsgebieten seit Jahrhunderten eine fremde Amtssprache hinnehmen mußten, wollte man unter Verweis auf die Deutschkenntnisse der meisten Tschechen nicht gelten lassen.

Angesichts dieser gefährlichen Entwicklung verfügte Seine Apostolische Majestät am 28. November 1897 die Schließung des Parlamentes, Graf Badeni mußte seinen Abschied nehmen. Jetzt beruhigten sich die

Der österreichische Kaiser und (ungekrönte) böhmische König Franz Joseph I. im Jahr 1903.

Die Morgenausgabe des *Prager Tagblatts* verkündet die Errichtung des tschechoslowakischen Staates als souveräne Republik.

Gemüter auf deutscher Seite, aber noch im Dezember selbigen Jahres entlud sich die Enttäuschung der Tschechen in wüsten deutsch- und zugleich jüdenfeindlichen Ausschreitungen in den Prager Gassen: Kafeehäuser, Wohnhäuser, Geschäfte und Wohnungen wurden während dieses „Dezembersturms“ geplündert, Schwerverletzte lagen in den Gassen, schließlich auch Tote. Erst Armeeeinheiten mit scharfer Munition beendeten die anarchischen Zustände, das Kriegrecht wurde verhängt. Was blieb, war unverwundlicher Haß.

Verzweifelt versuchten die Wiener Zentralbehörden, die Lage per Notverordnungen unter Kontrolle zu bringen, das in nationaler Hinsicht indifferente Kaiserhaus stand wie gelähmt vor den Gräben, die sich zwischen seinen Völkern aufzaten. Bis zuletzt versuchte die Dynastie Brücken zu schlagen, aber der Glanz der Vielvölkermonarchie war verblaßt vor der Strahlkraft einheitlicher Nationalstaaten. Während die Tschechen das müde alte Österreich als Völkerkerker geißelten und in dunkelsten Farben malten, flogen die Sympathien einer wachsenden Zahl von Deutschböhmen dem jungen, starken Deutschen Reich zu: Besonders nach

der Badnikrise sahen sie in ihm das Gegenstück zum mürrischen österreichischen Kaiserstaat. Bei den Tschechen war viel die Rede von Freiheit und Selbstbestimmung, von demokratischer Erneuerung, Umbau des Reiches und schließlich auch von der Erneuerung der tschechischen Staatlichkeit – gewiß große Worte und hehre Ziele. Dann der Weltkrieg: In den Materialschlachten und Sturmangriffen verröchelten die letzten Kräfte des alten Österreich, und als es am Boden lag, bot sich die einmalige Gelegenheit – die Tschechen wußten die Gunst der Stunde zu nutzen.

So begann am 28. Oktober 1918 eine neue Ära. Dem moribunden Österreich folgte die junge Tschechoslowakei. Schon der Name dieses neuen Staatsgebildes ließ keinen Zweifel daran, wer hier das Sagen haben sollte. Millionen Tschechen jubelten, und die Stimmen der wenigen Prager, die nun beklommen in die Zukunft blickten, waren nicht zu vernehmen in dem allgemeinen Freudentaumel. Die Prager Deutschen etwa, die über Nacht ihre Stellen verloren, wie Kafkas Vorgesetzte in der Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt, oder die Prager Juden, die bis zuletzt loyal auf der Seite ihres kaiserlichen Schutzherren gestanden hatten und nun die Feindseligkeiten tschechischer Nationalisten fürchteten. Und auch kaisertreue tschechische Familien, mochten sie zuletzt auch nur mehr eine kleine Mindertheit gewesen sein, fanden sich über Nacht auf der falschen Seite. An die Stelle des gebeugten Kaisers und seines glücklosen Nachfolgers trat der selbstbewußte Tomáš G. Masaryk, ein Kaiser-surrogat hoch zu Ross, mit Peitsche und Reitstiefeln. Von einem Tag auf den anderen war aus Kafkas altem Prag die moderne Hauptstadt eines slawischen Staates geworden, eingetaucht in ein Meer blau-weiß-roter Fahnen.

Der erste tschechoslowakische Präsident Tomáš Garrigue Masaryk (1931).

Nr. 251. 43. Jahrgang. Morgen-Ausgabe. Dienstag, 29. Oktober 1918

Die Errichtung des tschechoslowakischen Staates.

Die Hebergabe der Militärgebäude an den Nationalrat. (C. B. 31) Wien, 28. Oktober, 2 Uhr. Der Vertreter des Militärbüros tritt mit dem Nationalrat zusammen. Um 2 Uhr, abends 7 Uhr. Referat und 7 Uhr.

Das erste Gesez des Nationalrates. (C. B. 31) Wien, 28. Oktober, 2 Uhr. Der Nationalrat tritt zusammen. Um 2 Uhr, abends 7 Uhr. Referat und 7 Uhr.

Die Errichtung des tschechoslowakischen Staates. (C. B. 31) Wien, 28. Oktober, 2 Uhr. Der Nationalrat tritt zusammen. Um 2 Uhr, abends 7 Uhr. Referat und 7 Uhr.

DIE ANFÄNGE DER FAMILIE KAFKA IN PRAG

Als dem jüdischen Galanteriewarenhändler Hermann Kafka ein Jahr nach seiner Heirat ein Söhnlein geboren wurde, muß die Freude groß gewesen sein – immerhin war es ein Stammhalter, der versprach, eines Tages in seine Fußstapfen zu treten. Zwar stand Hermann erst am Anfang seines Weges, die Weichen aber waren gestellt: Aus dem böhmischen Hinterland, dem tschechischen Dorf Wossek in Südböhmen, wo er 1852 in einer ärmlichen Keusche als Sohn eines jüdischen Fleischers geboren worden war und seine Kindheit verlebte, hatte er nach Prag gekommen, in die vielbesungene Stadt an der Moldau. In der Hauptstadt konnte er ein patentierbarer Kerl wie er, der den Militärdienst hinter sich hatte und Arbeit nicht scheute, schon zu etwas bringen! Hermann Kafka eröffnete also in guter Lage in einem Gebäude an der Nordseite des Altstädter Rings ein Ladengeschäft für Kurzwaren und Modeartikel.

Hermann Kafkas Eltern sprachen vermutlich deutsch, aber früh muß der Bub wohl auch Tschechisch gelernt haben, was für einen Händler im gemischtsprachigen Böhmen ganz selbstverständlich und auch in Prag von großem Nutzen war. Von früher Jugend an hatte Hermann Kafka mithelfen und mitarbeiten müssen, an schwere Arbeit war er somit gewöhnt. Nie vergaß er die Härten seiner Jugend, da er bei Hitze und Kälte frühmorgens mit einem Wägelchen hatte hinausmüssen zu den weit verstreuten Kunden seines Vaters. Auch der Hunger war ein häufiger Gast in der kleinen strohgedeckten Kate.

Da mochte es Kafkas Mutter Julie in der Jugend doch leichter gehabt haben. Ihr Vater, Besitzer einer Brauerei in Podiebrady, einem Städtchen am Oberlauf

Hermann Kafka um 1885.

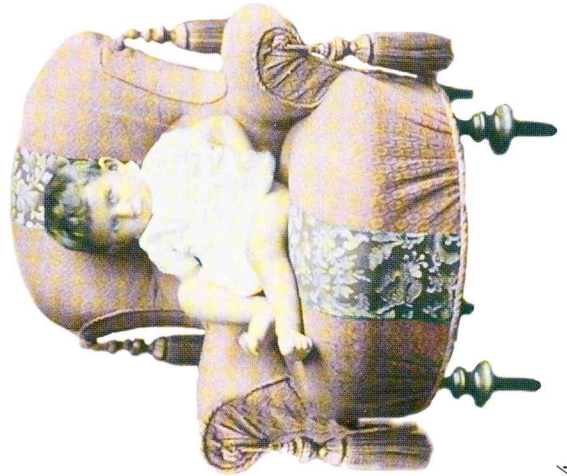
Hermann Kafkas Galanteriewarengeschäft im Palais Kinsky mit vermutlich ursprünglicher Einrichtung (um 1946).

Hermann Kafkas geschäftliche Visitenkarte (vor 1906).

mann Kafka aus dem Talon gezogen haben. Freilich – auch Julie hatte in ihrer Jugend den Haushalt führen und für die jüngeren Kinder sorgen müssen, die ihre früh verstorbene Mutter zurückgelassen hatte. Da fiel es ihr nicht schwer, dem angetrauten Gatten zur Seite zu stehen und im Geschäft anzupacken. Auf den kleinen Franz, mit dem sie am 3. Juli 1883 niederkam, wird indes ein Kindermädchen oder eine Amme aufgebraucht haben, und auch zum Stillen hat Julie Kafka wahrscheinlich keine Zeit gefunden, denn die Eltern kämpften sich – mühsam, aber letztlich erfolgreich – durch die harten Anfangsjahre einer Handelsunternehmung. Obwohl es an Hauspersonal nicht fehlte, konnte sie von beschaulichem Familienidyll keine Rede sein. Den Buben haben die Eltern wohl nur während der Mahlzeiten und in den Abendstunden gesehen, als sie schon zu müde waren zum Spielen, Vorlesen und Geschichten erzählen. Nur zum „Francefus“ reichte es noch, einem einfachen Kartenspiel, zu dem

Franz Kafka im Kleinkinderalter (etwa 1884).

der Elbe, war zwar nicht gerade reich, aber die Familie hatte ihr Auskommen und litt keinen Mangel. Als Julies Vater seinen Besitz 1877 mit Gewinn verkaufen konnte, zog er mit der ganzen Familie nach Prag. Die Tochter wuchs ins heiratsfähige Alter heran und wurde schließlich einem Schachden überantwortet, also einem jüdischen Heiratsvermittler. Dieser dürfte Hermann Kafka aus dem Talon gezogen haben. Freilich – auch Julie hatte in ihrer Jugend den Haushalt führen und für die jüngeren Kinder sorgen müssen, die ihre früh verstorbene Mutter zurückgelassen hatte. Da fiel es ihr nicht schwer, dem angetrauten Gatten zur Seite zu stehen und im Geschäft anzupacken. Auf den kleinen Franz, mit dem sie am 3. Juli 1883 niederkam, wird indes ein Kindermädchen oder eine Amme aufgebraucht haben, und auch zum Stillen hat Julie Kafka wahrscheinlich keine Zeit gefunden, denn die Eltern kämpften sich – mühsam, aber letztlich erfolgreich – durch die harten Anfangsjahre einer Handelsunternehmung. Obwohl es an Hauspersonal nicht fehlte, konnte sie von beschaulichem Familienidyll keine Rede sein. Den Buben haben die Eltern wohl nur während der Mahlzeiten und in den Abendstunden gesehen, als sie schon zu müde waren zum Spielen, Vorlesen und Geschichten erzählen. Nur zum „Francefus“ reichte es noch, einem einfachen Kartenspiel, zu dem

sich das Ehepaar Kafka nach getaner Arbeit zusammensetzte.

Neben den Aufgaben im Geschäft hatten die Kafkas alle Hände voll damit zu tun, eine geeignete Wohnung für die größer werdende Familie zu finden. Im Mai 1885, der Bub war noch keine zwei Jahre alt, siedelten sie um in ein Quartier am Wenzelsplatz Nr. 56 (II-802), ein junges katholisches Dienstmädchen namens Franziska Haas dürfte Frau Kafka dabei zur Hand gegangen sein. Noch im Dezember desselben Jahres sehen wir die Kafkas erneut ihre Habe zusammenpacken und in ein anderes Domizil bringen. Dort, in der Geistgasse 27 (V-187), haust sie wieder nur wenige Monate, im Sommer 1887 ging es weiter in die nächste Bleibe: Niklasstraße Nr. 14 (I-936), im Jahr darauf erneut einige hundert Meter weiter nach der Zeltnergasse Nr. 2 (I-553), ehe die Familie im Juli 1889 ihren Aufenthalt zwischen Altstadt Ring und Kleinem Ring nahm (I-3), in unmittelbarer Nachbarschaft zum Altstädter Rathaus, und zumindest für drei Jahre in einer etwas geräumigeren Wohnung zur Ruhe kam.

Auch wenn die junge Familie bestimmt nicht über sehr viel Hausrat verfügte, den sie von einem Ort zum anderen schaffen mußte, eine Plackerei war das Siedeln allemal, verbunden mit Formalitäten, Sorgen und allerhand Wegen. Zu all dem war Franzens Mutter auch zweimal in gesegneten Umständen und schenkte, ganz nebenbei, zwei Söhnen das Leben. Ein kurzes Leben freilich: Der erste Bruder, Georg, geboren am 11. September 1885, starb am 15. Dezember 1886 an den damals noch gefürchteten Masern, und Heinrich, der zweite Bruder, geboren am 27. September 1887, starb noch im Säuglingsalter an den Folgen einer Infektion des Mittelohrs. Es bedurfte einer gewissen Robustheit, um über diese Schicksalsschläge hinwegzukommen

Julie Kafka um 1886.

1
~~Sehleren~~
 liebster Vater, Du hast mich letztthin einmal
 gefragt warum ich behauptete, ich hätte
 Furcht vor Dir. Ich wusste Dir, wie gewöhnlich,
 nichts zu antworten, zum Teil eben aus der
 Furcht die ich vor Dir habe, zum Teil des-
 halb weil zum Beginn d. dieser Furcht
 zu viele Einzelelemente gehören, als dass
 ich sie per Reden halbwegs zusammen-
 halten könnte. Und wenn ich hier ver-

Anfangsworte des Briefes
 Kafkas an seinen Vater aus
 dem Jahr 1919:

„Liebster Vater, Du hast
 mich letztthin einmal ge-
 fragt warum ich behauptete,
 ich hätte Furcht vor Dir.
 Ich wusste Dir, wie ge-
 wöhnlich, nichts zu ant-
 worten, zum Teil eben aus
 der Furcht, die ich vor Dir
 habe, zum Teil deshalb,
 weil zur Begründung die-
 ser Furcht zu viele Einzel-
 heiten gehören, als dass
 ich sie im Reden halbwegs
 zusammenhalten könnte
 (...).“

und sich weiter zielstrebig dem Auf- und Ausbau der
 Galanteriewarenhandlung zu widmen. Dazu kam Är-
 ger mit den Behörden nach einer anonymen Anzeige:
 Hermann Kafka hätte „am Sonntag vormittag, wenn
 der Andrang auf der Straße am größten sei“, Ware auf
 eigens dazu vorbereiteten Brettern ausgelegt. Für die
 Passanten bestünde wegen der Nägel in den Brettern
 Gefahr. Ein anderes Mal hieß es, Hermann Kafka
 kaufe Fehlerware ein. Der konnte zwar den Kopf aus
 der Schlinge ziehen, für die Familie dürften solche
 Angriffe dennoch zermürend gewesen sein. Sorgen
 und Arbeit von früh bis spät: Für ihren Sohn Franz
 hatten die Eltern nicht viel Zeit in diesen Jahren, wa-
 ren sie doch „immerfort im Geschäft“, wie er später
 an seine Verlobte Felice Bauer schrieb. Er habe sich
 dafür mit „Ammen, alten Kindermädchen, bissigen
 Köchinnen, traurigen Gouvernanten“ herumgeschlagen
 müssen.

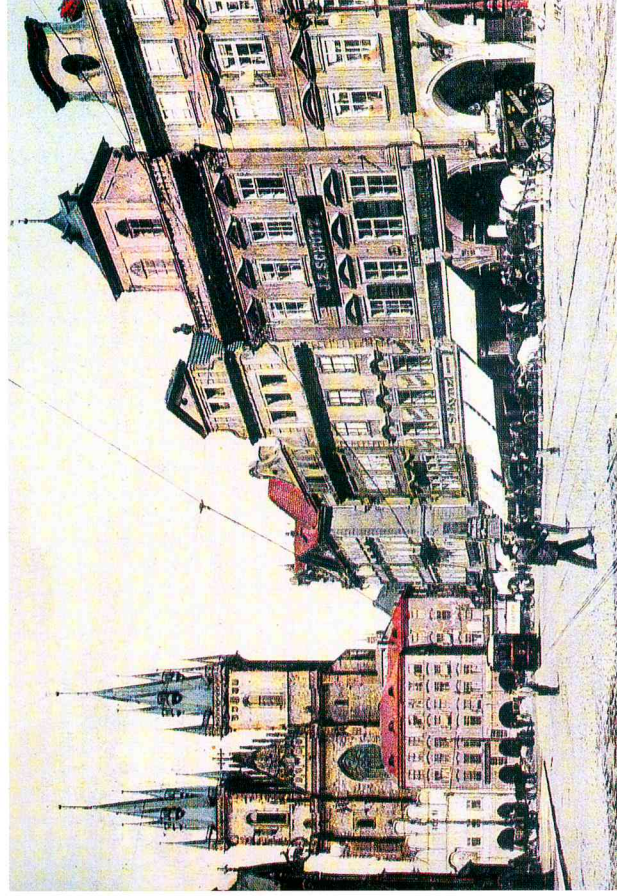
KAFKAS PRAGER ITINERARIUM

DER ALTSTÄDTER RING

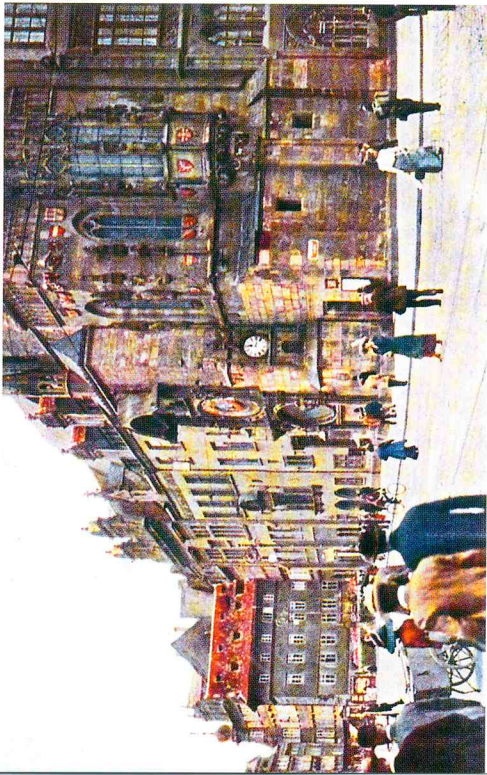
Staroměstské náměstí

Den wichtigsten Stätten und Stationen in Kafkas Pra-
 ger Leben nähert man sich am besten vom alten
 „Ringplatz“ aus, dem „Altstädter Ring“ inmitten der
 Prager Altstadt: Die Stadtmitte ist zugleich Mittel-
 punkt der Lebenswelt Kafkas. Zu den dort auf kleiner
 Fläche gedrängten Kafkastätten gehören das Geburts-
 haus Kafkas, das Sixthaus, worin die junge Familie
 Kafka mit dem kleinen Buben für einige Monate
 lebte, das Wohnhaus „Zur Minute“ sowie das Palais
 Kinsky mit dem Gymnasium Kafkas und zeitweise
 auch dem Geschäft des Vaters. Im Smetana-Haus am
 Altstädter Ring Nr. 20 (1-548) hatte Julie Kafka seit
 Juli 1881 mit ihrem Vater und ihrem Halbbruder Siegfried
 gewohnt, ehe sie Hermann Kafkas Frau wurde.

Blick auf den Altstädter
 Ring mit Teinkirche (kolo-
 rierte Ansichtskarte, um
 1910).

Altsädter Ring mit Altsädter Rathaus und Haus „Zur Minute“ (vierfarbige Autotypie, 1914).

Gleich nebenan, im Haus „Zum Lazarus“ am Altsädter Ring 19 (1-549), unterhielt Kafka das Großonkel Leopold ab 1897 einen Kaffeesalon. Im Haus der Buchhandlung „A. Storch a syn“ am Altsädter Ring Nr. 16 (1-552), unmittelbar neben dem Sixthaus, hatte die Anwaltskanzlei von Dr. Richard Löwy ihren Sitz, in der Kafka ab dem 1. April 1906 als junger Rechtskonzipient erste Berufserfahrungen sammelte. Nicht mehr erhalten ist das sogenannte Krennhaus vor der Niklaskirche (damals Niklasstraße Nr. 14, 1-936), worin Hermann Kafkas Familie vom Juli 1887 bis August 1888 logierte.

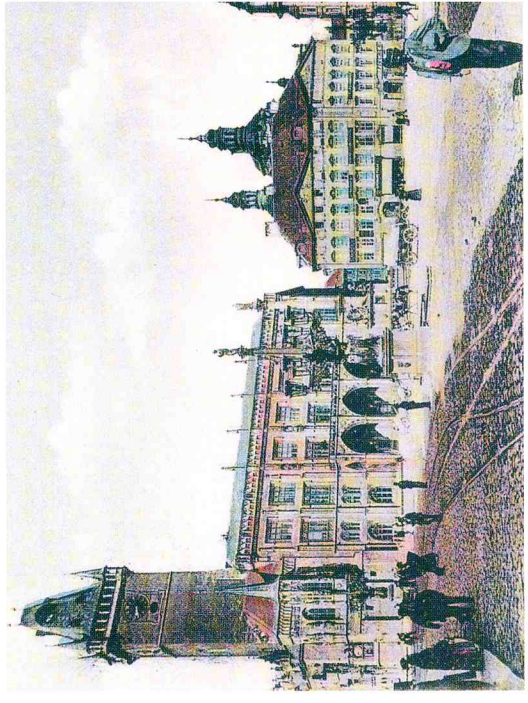
Das Altsädter Rathaus mit der Aposteluhr und dem damals noch bestehenden neugotischen Nordflügel, die schönen Bürgerhäuser an der Südseite des Platzes, die gotische Teinkirche mit den vorgelagerten Laubenhäusern, die schwerfällig thronende St. Niklas-Kirche gleich neben Kafkas Geburtshaus, der selbstbewußt in den Platz hineinragende Kinskypalast, dazu das monumentale Jan-Hus-Denkmal, mitten im Ersten Weltkrieg als Demonstration tschechischen Selbstbewußtseins enthüllt, und auch die damals noch hoch aufragende barocke Mariensäule, die bis 1918 den natürlichen Mittelpunkt des Platzes markierte und bei der jeweils zu Mariä Himmelfahrt (15. August) Marienfeiern abgehalten wurden – das alles zählte zu Franz Kafkas gewohnter Umgebung, fand Niederschlag in seinen Werken und war vertrauter Bestandteil seiner Gedanken, Vorstellungen und Träume.

Der alte „Ringplatz“ war seit Jahrhunderten die Bühne für das politische und gesellschaftliche Geschehen unter der Burg. Er war die historische Kulisse für längst insagenhaft Ferne entrückte Ereignisse: Da hatten Scheiterhaufen im Namen der Inquisition gelodert, justifizierte Ratsherren und Bürgermeister in ihrem Blut gelegen, hatten Rebellen, Verschwörer und gemeine Mörder ihren Lohn durch Galgen, Pranger und Rad empfangen. Der Platz hatte Glaubensstreiter und hussitische Volkkrotten ebenso gesehen wie den Kampf der empörten Prager gegen das eingefallene Passauer Kriegsvolk und das wirre Durcheinanderrennen bei der Flucht des Winterkönigs Friedrich von der Pfalz. Am 21. Juni 1621 waren die aufständischen Böhmisches Herren vor das Altsädter Rathaus geführt und dem Scharfrichter überantwortet worden. Immer wieder schallte der Waffenlärm feindlicher Streiter über den Platz, das Klirren von Lanzen, Schwertern und Klängen, schließlich auch Kanonendonner und Gewehrfeuer. Oft genug hatten Sturmglöcken und Alarmtrommeln vor fremden Eindringlingen gewarnt, vor Brandenburgern und Sachsen, Franzosen und Schweden, Preußen und Bayern. Doch auch freundlichere Tage sind in

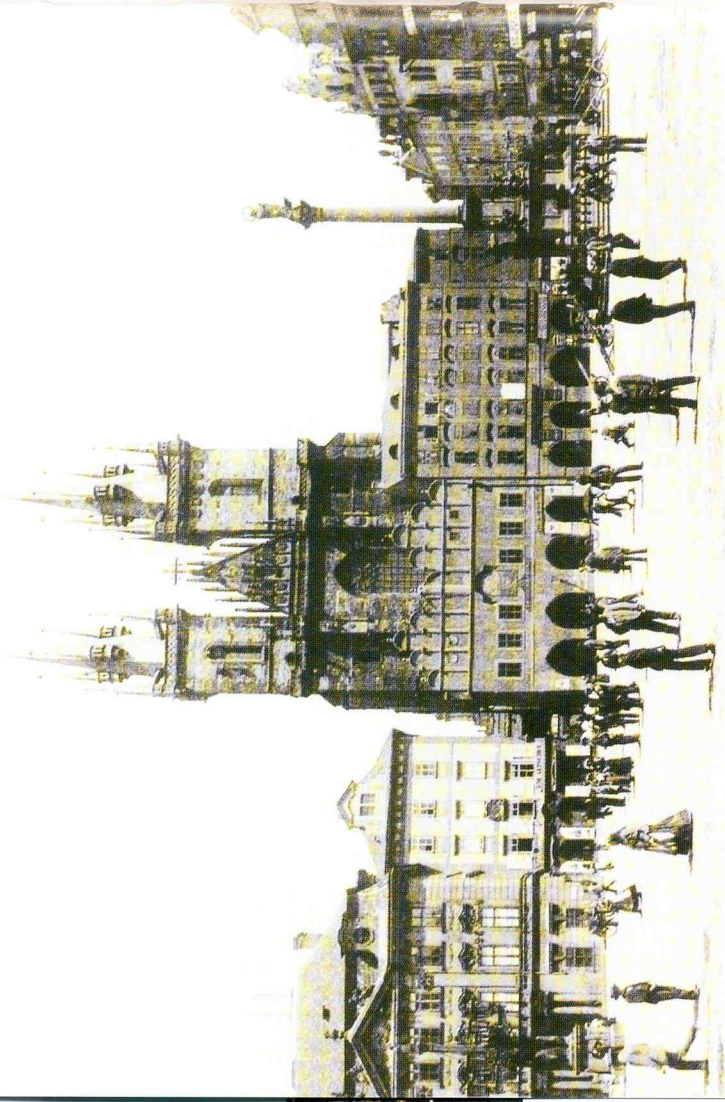
Hier war mein Gymnasium, dort in dem Gebäude, das herüberzieht, die Universität und ein Stückchen weiter links hin mein Büro. In diesem kleinen Kreis (...) ist mein ganzes Leben eingeschlossen.

Franz Kafka
zu seinem Hebräischlehrer
Friedrich Thierberger

Blick auf das Altsädter Rathaus mit dem damals noch bestehenden Nordflügel. Das rechts daran angrenzende Krennhaus wurde um 1902 geschleift (kolorierte Ansichtskarte, um 1902).

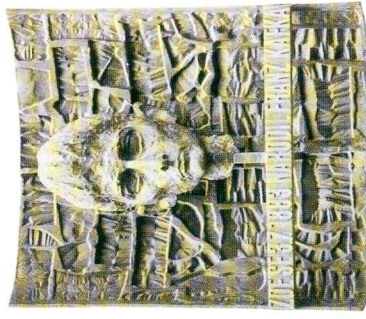

Altstädter Ring mit Teinkirche und davorliegender Teinschule. Links anschließend das damals noch barock verkleidete Haus „Zur Steinernen Glocke“ sowie das Palais Kinsky; rechts die barocke Mariensäule (um 1900).

den Annalen des Altstädter Rings verzeichnet: Festliche Turniere und Schauspiele hatten die Bürger oftmals aus ihren Häusern gelockt, königliche Majestäten feierlich Einzug gehalten, begleitet von Jubelrufen und Glockengeläute, Trommelwirbel und Freudenfeuer. Grenzenlos die Begeisterung der Prager vor dem Rathaus bei der Wahl Georgs von Podiebrady zum böhmischen König. Zu diesen historischen Jubeltagen gesellten sich Volksfeste, Paradeaufmärsche und Militärkonzerte sowie die Festtage im christlichen Jahrmarkt mit seinen Buden und Attraktionen, oder das Fronleichnamfest, zu dem die Kirchen und Giebelhäuser mit Blumenblüten, Kränzen und Maibäumen geschmückt wurden, feierliche Prozessionen über den Platz zogen und freudige Lieder zu den Fenstern hinaufstiegen.

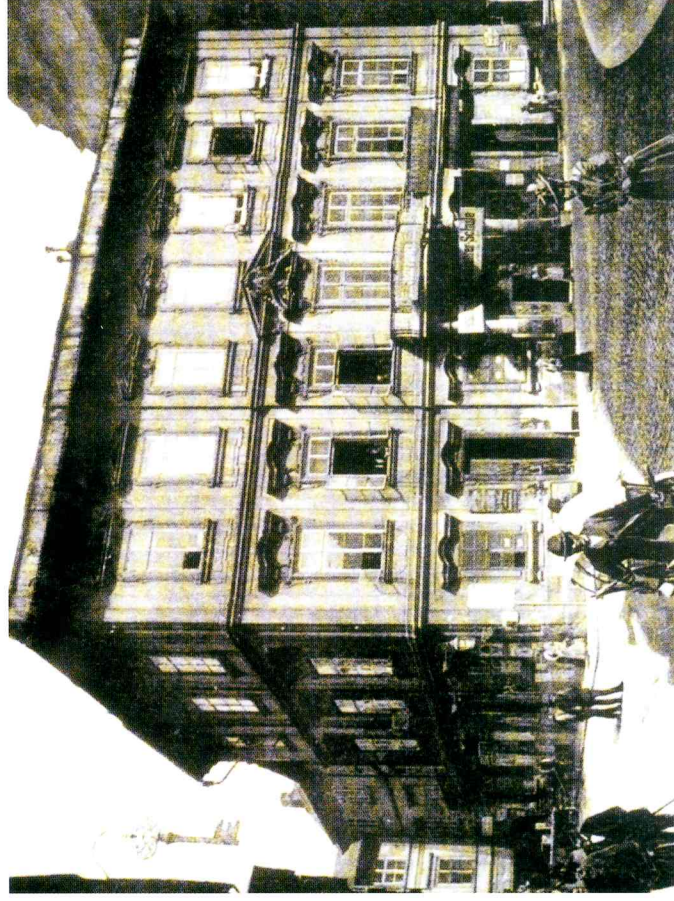
DAS GEBURTSHAUS IN DER EHEMALIGEN NIKLASGASSE Náměstí Franze Kafky 3 (I-24), Staré Město

Franz Kafkas Geburtshaus, ein einfaches, zweistöckiges Wohnhaus an der Nordostseite des Altstädter Rings, liegt am Rande des damals noch bestehenden Prager Ghettos. Die Lage ist zwar zentral, doch die Wohnverhältnisse waren im ausgehenden 19. Jahrhundert eher bescheiden. Das Haus hatte schon bessere Zeiten erlebt: Erbaut wurde es in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts nach Plänen des tschechischen Architekten František Maxmilián Kaňka. Auf den streitbaren Fundamenten romanischer Vorgängerbauten errichtet, sollte das Gebäude den slawischen Benediktinern, die in der benachbarten St. Niklas-Kirche ihre Konventskirche hatten, als Prälatur dienen. Zur Judengasse hin war das zum Kloster gehörige Haus durch

Gedenktafel an Kafkas Geburtshaus.

Franz Kafkas Geburtshaus, die ehemalige Prälatur von St. Niklas (um 1898).

Franz Kafka im Alter von etwa fünf Jahren (um 1888).

eine Mauer abgegrenzt. Lange konnten die Mönche den Bau aber nicht nutzen: Als Kaiser Joseph II. das Kloster 1785 aufheben ließ, wurde die Anlage von der Prager Stadtgemeinde angekauft und zunächst als Archiv und Magazin verwendet. Ab 1816 diente das Haus als Theater, schließlich wurde es zu Wohnzwecken genutzt. Wo einst benediktinische Mönche meditierten, ließen sich nun Juden nieder, und das christliche Gebäude und der davorliegende Niklasplatz wurden nach und nach zu einer Art Entrée der angrenzenden Judendstadt.

Hier also kam Franz Kafka am 3. Juli des Jahres 1883 zur Welt, als erstes von sechs Kindern des jungen Ehepaars Hermann und Julie Kafka. Wie bei Hausgeburten üblich, war eine Hebamme zugegen, Sofie Popper. Ein paar Tage nach der Geburt, am 10. Juli, wurde der Bub gemäß den rituellen Vorschriften von einem Dr. Moritz Weisl beschnitten. Zum Paten hatten die Eltern Angelus Kafka bestimmt, den wohlhabenden Cousin des Vaters. Noch nicht einmal zwei Jahre alt war der kleine Franz, als die Eltern im Mai 1885 nach dem Wenzelsplatz Nr. 56 (II-802) weiterzogen – das Haus steht heute nicht mehr –, zu jung sicher, als daß er sich in späteren Jahren an die Wohnung seiner Geburt hätte erinnern können.

Im Jahr 1897 wurde das nach einem Brand beschädigte Geburtshaus abgerissen, ein neubarocker Nachfolgebau trat an seine Stelle. Vom ursprünglichen Kafka-Geburtshaus blieb nur das ins neue Haus einbezogene Hauptportal mit der darüberliegenden Balkonbrüstung erhalten. Seit 1965, als die kommunistische Führung im Vorgefühl des Prager Frühlings vorsichtig ihren Bann über Kafka löstete, ist an der Gebäudeaußenseite eine Gedenkbüste aus Bronze angebracht, geformt von dem tschechischen Bildhauer Karel Hladík.

Eine Art Verkaufs- und Gedenkraum im Erdgeschoß des Geburtshauses erinnert an den hier geborenen Schriftsteller.

DAS SIXTHAUS IN DER ZELTNERGASSE Celetná 2 (I-553), Staré Město

Die enge Zeltnergasse führt ihren Namen nach den Czaltnern, den Lebzeltbäckern, die hier zu Anfang des 14. Jahrhunderts ihre Leckereien feilboten. Zu Kafkas Zeiten war die Gasse eine belebte und noble Geschäftsstraße, in der man gut versorgt war: mit allen notwendigen Handwerkern, Kaffee- und Bierhäusern, Delikatessen- und Selchfleischhändlern, Zuckerbäckern, Buch-, Kunst-, Papier-, Mode- und Galanteriewarenhandlungen.

Im Sixthaus nahe dem Ringplatz wohnten die Kafkas zwischen September 1888 und Juli 1889. Das Haus trägt seinen Namen nach Sixt von Ottersdorf, der es 1560 im Tausch erworben hatte und dessen Familie es bis 1621 besaß. Die Baugeschichte geht freilich viel weiter zurück, erhaltene Kreuz- und Tonnengewölbe aus der Zeit um 1220 weisen auf romanische Ursprünge. In den mehr als 800 Jahren seines Bestehens wurde das Gebäude wiederholt umgebaut und erweitert, und mancher gar illustre Gast soll hier gewohnt haben, etwa der römische Volkstribun Cola di Rienzo oder Francesco Petrarca, nach einigen Quellen sogar Johannes Faust. Auch der Name der böhmischen Märtyrerin Ludmilla wird mit dem Haus in Verbindung gebracht, der Großmutter des heiligen Wenzel.

Nach dem Ständeaufstand wurde das Gebäude konfisziert und zum Verkauf angeboten. Philipp Fabricius Platter von Rosenfeld, der Sekretarius der Böhmisches Hofkanzlei, der anno 1618 aus dem Fenster der „Alten Landesstube“ auf der Prager Burg gestürzt worden war, erstand das Konfiskat

Blick vom Pulverturm aus in die Zeltnergasse (kolorierte Ansichtskarte, um 1910).

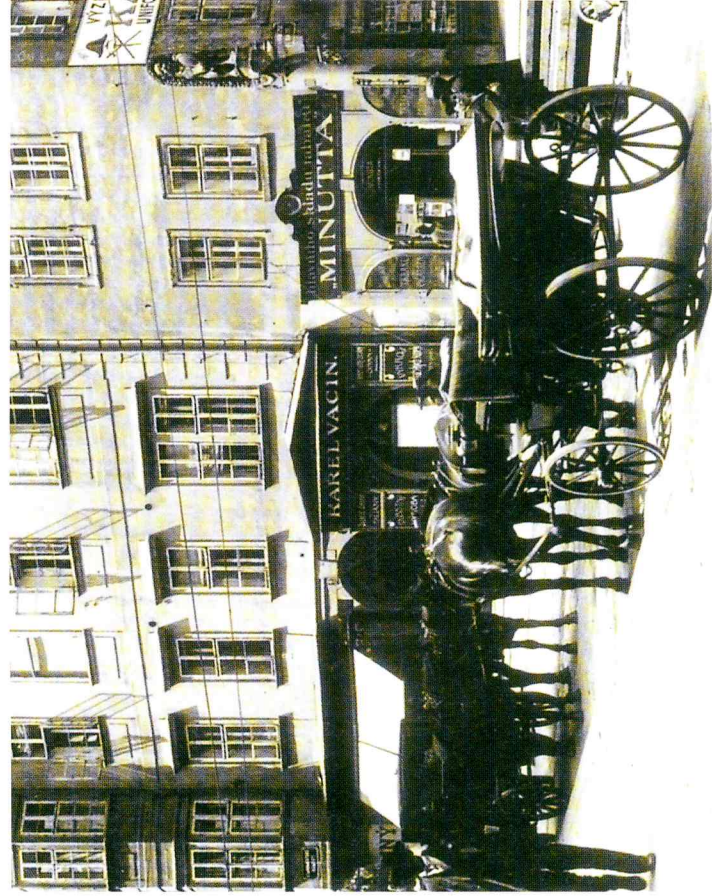
1621 für 5.000 Gulden. Nach verschiedenen Eigentümern übernahmen 1845 die Eheleute Wenzel und Anna Löschner das Gebäude. Ihnen gehörte das Sixt-haus noch, als sich hier Hermann Kafka für kurze Zeit mit seiner Familie einmietete.

DAS HAUS „ZUR MINUTE“ AM ALTSTÄDTER RING

Staroměstské náměstí 2 (1-3), Staré Město

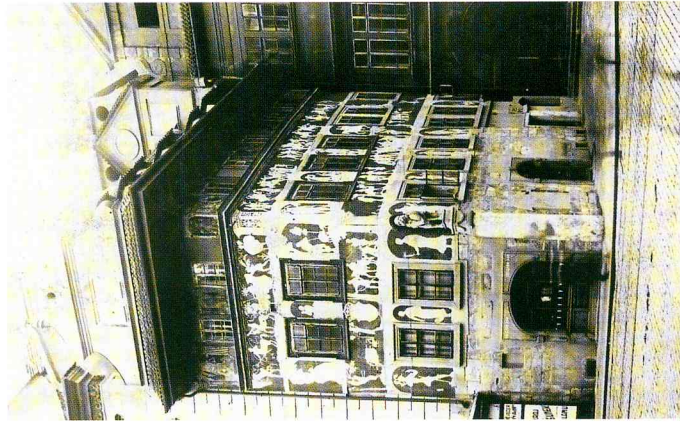
Nach Jahren der Wanderschaft von Bleibe zu Bleibe bezog die Familie Kafka im Juli 1889 eine Wohnung in unmittelbarer Nachbarschaft zum Altstädter Rathaus. Das neue Heim befand sich im ersten Stock des Hauses „Zur Minute“, einem im Laufe des 16. und

Eingang zur Tabaktrafik im Haus „Zur Minute“ (vor 1900).

17. Jahrhunderts mehrfach umgebauten, spätgotischen Giebelhaus. Ein Löwe mit einer Wappenkartusche in den Vorderpranken erinnert noch an die Apotheke, wo fast 130 Jahre lang Salben gerührt und Tränklein gebraut wurden, ehe sie 1850 ihre Pforten schloß. Vor der Jahrhundertwende, als die Kafkas hier wohnten, verkaufte in den Geschäftsräumen ein Trafikant Raucherbedarf, Zeitungen und Waren „im einzelnen“, oder wie man im Italienischen sagt: „al minuto“. Die vor 1615 angebrachten Renaissance-Sgraffiti mit biblischen und antiken Stoffen waren damals übermalte. Auch der Laubengang war um die Jahrhundertwende noch geschlossen, er wurde 1938 geöffnet.

Vermutlich drei Jahre blieben die Kafkas in dieser Wohnung, der kleine Franz verlebte hier somit den Großteil seiner Volksschulzeit. Die frühen Kindheitserinnerungen, die er später seiner Geliebten Milena erzählte, sind Rückbesinnungen auf die Jahre im Haus „Zur Minute“, so etwa die Geschichte von der Bettlerin am Kleinen Ring: „Ich hatte einmal als ganz kleiner Junge ein Sechserl bekommen und hatte große Lust es einer alten Bettlerin zu geben, die zwischen dem großen und dem kleinen Ring saß. Nun schien mir aber die Summe ungeheuer, eine Summe die wahrscheinlich noch niemals einem Bettler gegeben worden ist, ich schämte mich deshalb vor der Bettlerin etwas so Ungeheuerliches zu tun. Geben aber mußte ich es ihr doch, ich wechselte deshalb das Sechserl, gab der Bettlerin einen Kreuzer, umlief den ganzen Komplex des Rathauses und des Laubenganges am kleinen Ring, kam als ein ganz neuer Wohltäter links heraus, gab der Bettlerin wieder einen Kreuzer, fing wieder zu laufen an und machte das glücklich zehnmal (Oder auch

Das Kafka-Wohnhaus „Zur Minute“ mit Renaissance-sgraffito (nach 1900).

etwas weniger, denn, ich glaube die Bettlerin verlor dann später die Geduld und verschwand mir). Jedenfalls war ich zum Schluß, auch moralisch, so erschöpft, daß ich gleich nach Hause lief und so lange weinte, bis mir die Mutter das Sechserl wieder ersetzte.“

Als Hermann und Julie Kafka nach einem Sohn und zwei Töchtern (Elli und Valli) erneut Zuwachs ins Haus stand, hielten sie Ausschau nach einer größeren Wohnung. Die Kafka'sche Unternehmung warf nun so viel ab, daß man sich ein komfortableres Heim leisten konnte. So sehen wir die Familie 1892 mit Sack und Pack die Treppen des Hauses „Zur Minute“ hinabsteigen und den angewachsenen Hausrat in den bereitstehenden Umzugswagen hieven. Kafkas Schwestern trippelten – vielleicht mit ihren Puppen im Arm – hinterher, Franz wird wohl nach Kräften mitgeholfen haben.

DIE K. K. KNABENVOLKSSCHULE MIT DEUTSCHER UNTERRICHTSSPRACHE IN PRAG-ALTSTADT

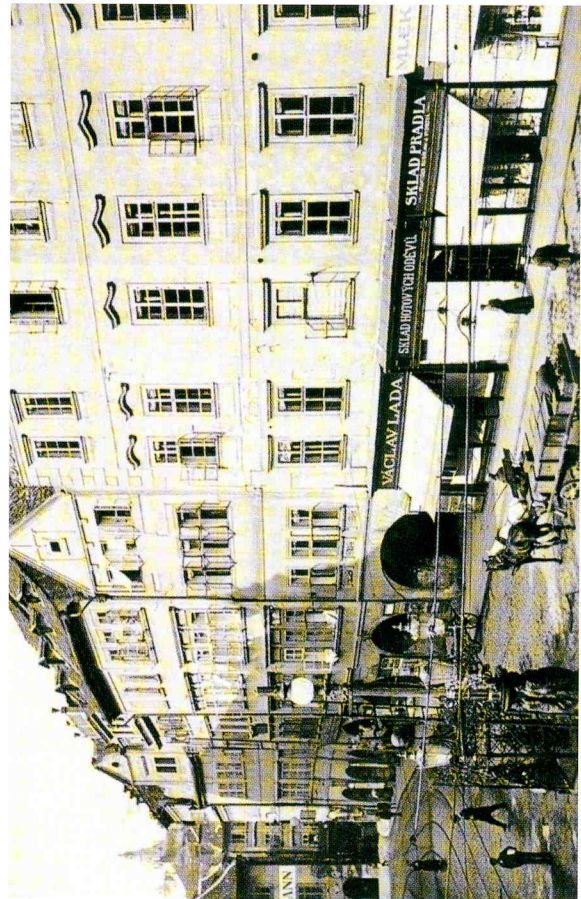
Masná 18 (I-1000), Staré Město

Am 16. September 1889, einem Montag im frühen Herbst, trat das schwächliche Büblein Franz zum ersten Mal seinen Weg in die Deutsche Knabenschule in der Fleischmarktgasse an. Klassenlehrer Hans Markert wies ihm und den anderen Kindern seines Jahrgangs die Sitzplätze in den Holzbänken zu. Nach einigen gemessenen Worten unter dem Bildnis Seiner Kaiserlichen Majestät waren die Buben auch schon wieder entlassen und in die Obhut der wartenden Mütter zurückgegeben. Eine kurze Zeremonie nur, und doch markierte sie eine wichtige Zäsur – für Franz Kafka hatte der Ernst des Lebens begonnen, aber auch eine Zeit neuer Horizonte jenseits des engen Elternhauses, eine Zeit des Lachens, „wie es vielleicht in dieser Herzlichkeit nur Volksschülern in ihren Schulbänken gegeben ist“. Freilich auch eine Zeit der Ängste, fürchtete Kafka

Abb. links oben: Kafka als Volksschüler mit seinen Schwestern Elli (Mitte) und Valli um 1892.

Abb. links unten: Der Kleine Ring mit seinen mittelalterlichen Laubengängen (um 1907).

Abb. unten: Auszug aus Franz Kafkas Gymnasialzeugnis.

Das Schülere

Familienname: *Kafka*
 Vorname: *Jan*
 Tag und Jahr der Geburt: *2. Juli 1883*
 Geburtsort: *Prag*
 Vaterland: *Österreich-Ungarn*
 Religionsbekenntnis: *evangelisch*
 Muttersprache: *tschechisch*

doch immer, den schulischen Anforderungen nicht genügen zu können: „Niemand würde ich durch die erste Volksschulklasse kommen, dachte ich, aber es gelang, ich bekam sogar eine Prämie“.

Kafkas Schulweg führte vom Haus „Zur Minute“, worin die Familie nun wohnte, am Gebäudekomplex des Altstädter Rathauses mit der Astronomischen Uhr vorbei quer über den Altstädter

Ring, vorbei an der Mariensäule, der Teinkirche zu. Zwischen der Kirche und dem damals noch barock verkleideten Haus „Zur Steinernen Glocke“ verlief das enge Teingäßchen, durch das man über den Teinhof oder auch am Teinhof vorbei in die Fleischmarktge- gelange. In unmittelbarer Nachbarschaft zur Deut- schen Volksschule, so Hugo Bergmann in seinem Er- innerungsaufsatz *Schulzeit und Studium*, befand sich eine tschechische Konkurrenzschule, an deren Eingang eine Büste des tschechischen Pädagogen Jan Amos Komenský prangte und die programmatischen Worte mahnten: „Ein tschechisches Kind gehört in eine tschechische Schule!“ Es waren die Jahre des erbitter- ten Ringens zwischen Deutschem Schulverein und der Matice česká um jeden einzelnen „Tafelklassler“.

Prager Schullasse um die Jahrhundertwende. In der ersten Bankreihe ganz links der Prager deutsche Dichter Johannes Urzidil.

Längst sind die letzten Schüler dieser Anstalt zum Tor hinaus. Der klassizistische Schulbau aus den Jahren vor 1853 wurde in den 1870er Jahren im Stil der Neu- renaissance umgebaut und dient heute als Wohnhaus.

DAS K. U. K. STAATSGYMNASIUM MIT DEUTSCHER UNTERRICHTSSPRACHE IN PRAG-ALTSTADT

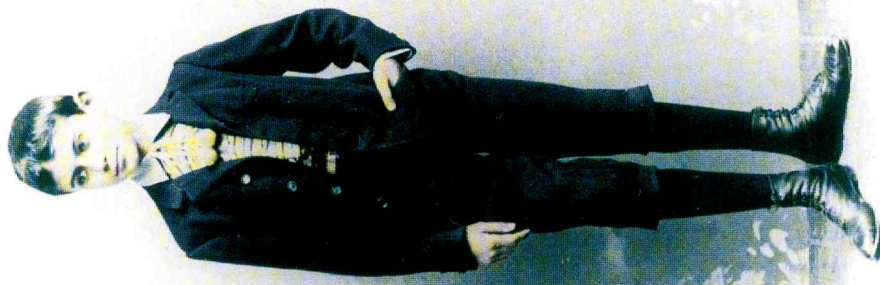
Staroměstské náměstí 12 (I-606 und I-607), Staré Město

Der 10. September 1893 war ein denkwürdiger Tag für den nun zehn Jahre alten Franz – sein erster Schultag als Primaner des „Staatsgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Prag-Altstadt“. Der Einschreibung in das humanistische Staatsgymna- sium war eine Aufnahmeprüfung in den Fächern Re- ligion, Deutsch und Mathematik vorangegangen, die Kafka ohne weiteres bestanden hatte.

Nun lagen also vier Jahre Unter- gymnasium (Prima, Sekunda, Tertia, Quarta) im Palais Kinsky vor Kafka, und bei ausreichendem Erfolg die vier Oberklassen mit der alles bekrönen- den Matura, einer damals ungeheuren, mit größten Ängsten erwarteten Prü- fung. Die einzelnen Schuljahre er- streckten sich über je zehn Monate von September bis Juni, im Februar waren einige Tage frei. Klassenausflüge und andere Ablenkungen vom Unter- richt gab es selten. Früh schon wurde den Zöglingen Haltung und Leistungs- bereitschaft abverlangt, wer den Anfor- derungen nicht genügte, mußte von der Schule abgehen. Den Gymnasiasten blieb neben dem täglichen Studium, den Hausaufgaben, Lesepflichten, Nachhilfestunden und Prüfungsvorbe- reitungen nur wenig Zeit für andere Interessen oder gar nutzlose Spiele und Vergnügungen.

Das Palais Kinsky, einer der schön- sten Adelspaläste Prags, ist ein reifes Al- terswerk Kilian Ignaz Dientzenhofers, aufgeführt zwischen 1755 und 1765

Abb. unten: Franz Kafka als Gymnasiast.

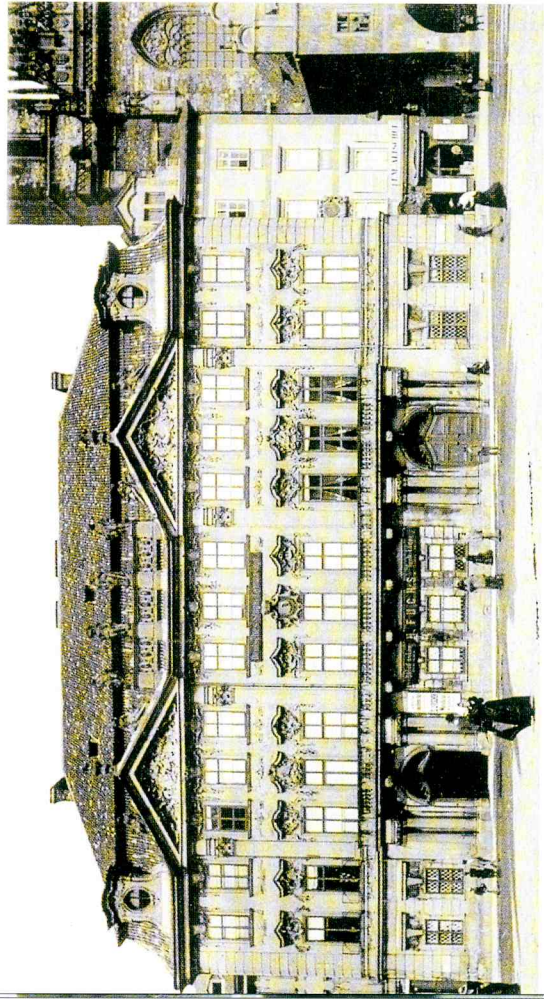

*Von der Mathematik
abgesehen, die nicht
zu seinen Stärken
zählte, war Kafka in
allen Unterrichts-
fächern ein guter
Schüler, in den er-
sten drei Schuljahren
laut Jahresbericht
sogar Vorzugsschüler.*

von dem italienischen Baumeister Anselmo Lurago. Die plastische Dekoration des Bauwerks stammt aus der Werkstätte Ignaz Franz Platzer, in den dreißiger Jahren des 19. Jahrhunderts entstand das Empire-Treppenhaus im Inneren des Gebäudes. Der zunächst für Johann Arnold von Goltz errichtete Palast kam erst 1786 in den Besitz der Kinskyfamilie. Hier verlebte Bertha von Suttner, die 1843 als Bertha Sophia Felicita Gräfin Kinsky von Chinic und Tettau geborene nachmalige erste Friedensnobelpreisträgerin, die frühen Jahre ihrer Kindheit. Im Jahr 1871 wurde in dem 1836–1839 errichteten Hoftrakt des Palastes das Gymnasium eingerichtet, worin Kafka die ersten vier Gymnasialklassen verbrachte. Die Klassen der Oberstufe lagen im zweiten Stockwerk des Vorderhauses. Das Institut wurde ab 1911 unter besonderer Berücksichtigung naturwissenschaftlicher Fächer als erstes Prager Deutsches Realgymnasium geführt, 1924 wurde es geschlossen.

Von Oktober 1912 bis Juni 1918 befand sich in dem Palast mit seiner in Prag einzigartigen Rokoko-fassade auch das Ladengeschäft Hermann Kafkas, eine

Das Palais Kinsky am Altstädter Ring (um 1910).

Kafka nach bestandener Reifeprüfung (1901).

fürwahr vornehme Adresse. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurden die rechtmäßigen Eigentümer des Palastes, die Adelsfamilie Kinsky, auf Grundlage der berechtigten Präsidialdekrete von Edvard Beneš enteignet. Am 21. Februar 1948 verkündete der stalinistische Ministerpräsident Klement Gottwald vom Balkon dieses Gebäudes die Demission der bürgerlichen Minister und damit den Vollzug der kommunistischen Machtergreifung in der Tschechoslowakei.

Heute ist in dem weit auf den Altstädter Ring vorspringenden Palast eine Gemäldesammlung der Nationalgalerie eingerichtet, Restitutionsforderungen sorgen in der jüngeren Vergangenheit für beträchtliches Medieninteresse. Eine Buchhandlung in den Räumen des ehemaligen Kurzwarengeschäftes erinnert seit 1995 an die Kafkasche Familienunternehmung.